

Finland och nationalekonomin

ASKO KORPELA

Finland och nationalekonomin

Översättning

TOM NORDMAN

TALOUSTEOS KY

ISBN 951-9061-08-8

TILL LÄSAREN

Redan länge har det rått brist på lämplig svensk text som presenterar de viktigaste nationalekonomiska begreppen baserade på den finländska ekonomiska verkligheten. Denna bok syftar till att avlägsna bristen. Boken är en översättning av den sjätte finska upplagan av Kansantaloutemme peruspiirteet. De statistiska uppgifterna har uppdaterats.

Asko Korpela

INNEHÅLL

1 KRETSLOPPET I NATIONALEKONOMIN	7
1 Konsument, företagare och näringsliv	7
2 Varornas kretslopp i nationalekonomin	8
3 Penningarnas kretslopp	10
2 FINLANDS EKONOMI	13
1 Totalefterfrågan	14
2 Totalutbud	21
3 Nationalprodukt och nationalinkomst	26
3 INKOMST OCH EFTERFRÅGAN	32
1 Inkomst och konsumtion	33
2 Kapitalbildning och totalekonomisk jämvikt	36
4 PRODUKTION OCH INKOMST	41
1 Produktion och produktionsfaktorer	41
2 Inkomstbildningen	48
5 PRISERNA, FÖRETAGET OCH KONKURRENSEN	59
1 Efterfrågan, utbud och pris	59
2 Företagets kostnader och pris	63
3 Konkurrensen mellan företagen	70
6 UTRIKESHANDEL OCH PENNINGEKONOMI	74
1 Varför har vi utrikeshandel?	76
2 Penningekonomins grunder	77
7 EKONOMISKA VARIATIONER OCH EKONOMISK TILLVÄXT	82
1 De ekonomiska variationerna	83
2 Levnadsstandarden och den ekonomiska tillväxten	85

1 KRETSLOPPET I NATIONAL-EKONOMIN

1.1 KONSUMENT, FÖRETAGARE OCH NÄRINGS LIV

Vi gör varje dag någonting sådant som visar hur ekonomiska vi är, och vi deltar varje dag i näringslivets funktion. Vi äter och dricker, vi arbetar och njuter av fritid, vi har inkomster och utgifter. Vårt ekonomiska beteende reflekteras i det sätt på vilket vi fattar våra beslut i vårt vardagsliv.

När vi, för att spara fotarbete, besluter oss för att gå över ett torg eller genom en skogsdunge hellre än att gå längs gatan eller vägen, uppträder vi ekonomiskt. När vi har en möjlighet att välja mellan olika alternativ, väljer vi vanligen det för oss fördelaktigaste, det mest ekonomiska. Man uppträder ekonomiskt när man av de till buds stående alternativen väljer det där resultatet kan uppnås till minsta kostnad.

Nästan varje alternativ har sitt pris. Livsmedlen i snabbköpet, kostymerna och de andra färdiga kläderna i konfektionsaffären, hårklippning hos barberaren, teaterbiljetter och pappersmaskiner, gatsoparens, försäljarens, lärarens och jordbrukarens arbete — allt har sitt pris. Vi finner det fördelaktigaste alternativet genom att jämföra priser.

Finlands näringsliv företräds av de miljoner ekonomiska beslut baserade på priser som medborgarna i egenskap av konsument och producenter fattar dagligen, vecka ut och vecka in, år ut och år in. I ekonomisk mening har envar av oss två skilda uppgifter:

(1) i egenskap av konsumenter beslutar vi om hur vi skall använda vår inkomst, konsumera

Ekonomi är att välja det fördelaktigaste alternativet

Varje alternativ har sitt pris

Envar konsument, och de flesta deltar också i produktionsprocessen

(2) envar av oss deltar också i **produktionen**, vår insats har betydelse för hur och vad näringslivet producerar.

Det viktigaste rättesnöret för beslut både om konsumtion och produktion är att finna det mest ekonomiska, det fördelsktigaste alternativet bland flera möjliga. Det är förbluffande hur väl dessa beslut om konsumtion och produktion, fattade av konsumenter och producenter, stämmer överens med varandra på hela näringslivets plan. Också när de inte motsvarar varandra finns det i det närmaste osynliga krafter som får dem att bättre anpassa sig till varandra. Det här skulle inte vara någonting att förvåna sig över, om varje familj själv producerade största delen av det som konsumeras i familjen, eller om de nödvändiga produkterna kunde köpas av vänner och grannar. Detta är emellertid inte fallet. Merparten av produktionen sker för okända kunder, produktionen har ingen personlig adress utan den sker för marknaden.

Hur är det möjligt att t.ex. helsingforsborna kan sova sina nätter i lugn och ro glömmande att ett otal ekonomiska beslut måste fattas, flera av dem årtal i förväg, för att de följande morgon skall finna just de produkter som de nödvändigtvis behöver på butikernas hyllor? Inte ens en modern datamaskin skulle kunna sköta om en halv miljon helsingforsbors dagliga behov. Och ändå kan husmodern på morgonen fylla sin kass med just det hon behöver. Det ser näringslivet till. Men vad är näringslivet egentligen? Och vad är vårt förhållande till det, som producenter och konsumenter, som inkomstagare och inkomstanvändare? Det är dessa frågor vi nu skall försöka besvara.

1.2 VARORNAS KRETSLOPP I NATIONAL-

KONSUMTIONSSSEKTORN

I Finland finns det drygt en miljon hem, det finns stora och små familjer med större eller mindre inkomster, rika och fattiga. Gemensamt för alla familjer är dock att de väljer mellan olika konsumtionsalternativ, de fattar konsumtionsbeslut. Familjen, hushållet, är den enhet som fattar beslut om konsumtionen. I varje familj fattas det beslut om vad och hur mycket man skall köpa. Varje familj har också sin egen uppfattning om hur

Familjen är konsumtionens beslutsfattande enhet.

inkomsten bör användas. Den konsumerade mängden beror naturligtvis på familjens eller, ur hela ekonomins synvinkel, på konsumtionssektorns inkomster. Totalkonsumtionen i nationalekonomin får man genom att addera ihop alla hushållens konsumtion. När konsumtionen diskuteras i offentligheten, menar man just det sammanlagda värdet av konsumtionen i alla hushåll, dvs. nationalekonomins konsumtionssektor.

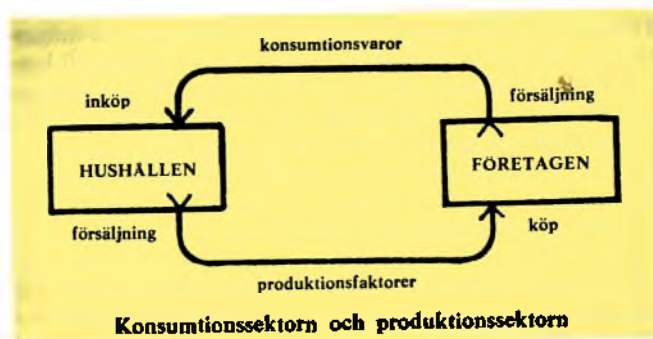
Men varifrån får konsumtionssektorn sina inkomster? Svaret är klart: genom att sälja något. Vad kan då konsumtionssektorn ha att sälja? Konsumtionssektorn äger i sista hand alla produktionsfaktorer, med vilka produktionen fås till stånd. Det finns tre slag av produktionsfaktorer: arbete, kapital och naturtillgångar. Familjerna, konsumenterna får sina inkomster genom att sälja, att överlåta dessa produktionsfaktorer till produktionen. För arbete betalas det lön, för kapital ränta, och för att överlåta naturtillgångar till produktionen betalas hyra. Hushållen får alltså sina inkomster genom att sälja till produktionen de produktionsmedel de innehar. Sina inkomster använder hushållen för att anskaffa de varor de behöver.

Konsumtionssektorn äger produktionsfaktorerna

Inkomsterna påverkar konsumtionsbesluten

Familjerna fattar sina konsumtionsbeslut inom de gränser som inkomsterna medger.

Från konsumtionssektorn (se fig. 1.1) går det en ström av produktionsfaktorer och till konsumtionssektorn kommer det en ström av konsumtionsvaror.

Figur 1.1

PRODUKTIONSSEKTORN

Produktionsbesluten fattas inom företagen

I andra ändan av dessa två strömmar finns produktionssektorn. Produktionssektorn bildas av företagen, och i dem fattas alla produktionsbeslut. I egenskap av företag är ett jordbruk och en fabrik fullt jämförbara. Inom båda fattas beslut om produktion. Båda köper arbete, kapital och naturtillgångar av konsumenterna och säljer konsumtionsvaror till dem. Saken förändras inte av att jordbruket för det mesta samtidigt också är en konsumtionsenhet. Jordbrukaren fattar skilda beslut om å ena sidan vad som skall produceras på gården och å andra sidan om det som han och hans familj konsumerar. På motsvarande sätt fattar fabrikschefen skilda beslut om det som produceras på fabriken och om det hans familj konsumerar.

Konsumtionsbesluten fattas med beaktande av den disponibla inkomsten. Produktionsbesluten däremot fattas med beaktande av de kostnader som uppkommer vid olika produktionsalternativ. Också köpmannen är en producent även om han ingenting framställer i egentlig mening.

Köpmannen producerar tjänster, han ser till att varan är tillgänglig för konsumenten. Man kan med fog säga att produkten är färdig först när den efter egentlig produktion och distribution har funnit sin väg till den slutliga konsumenten.

Produktionssektorn bildas alltså av företag som säljer konsumtionsvaror till konsumenterna och köper de för produktionen nödvändiga produktionsfaktorerna av konsumenterna.

Produktion = egentlig framställning + tjänster

Kostnaderna påverkar produktionsbesluten

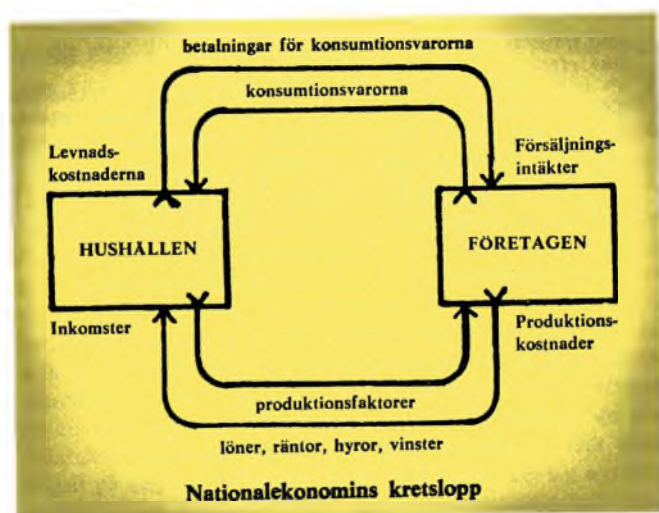
Företagen fattar sina produktionsbeslut på basen av kostnaderna.

Till produktionssektorn kommer det en ström av produktionsfaktorer, (se fig. 1.1) vilka efter produktion återvänder till konsumenterna i form av konsumtionsmedel avsedda för konsumtion. På detta sätt sker kretsloppet av varor och tjänster mellan näringslivets två huvudsektorer.

1.3 PENNINGARNAS KRETSLOPP

Penningarnas kretslopp i ekonomin är ännu klarare än varornas och tjänsternas kretslopp. Det är mycket lätt att konstatera att pengarna är i omlopp om vi tar en sedel ur vår plånbok och i

tankarna börjar spåra den bakåt. Måhända har vi fått vår sedel i en bokhandel. Den kan ha kommit till bokhandeln t.ex. från en kund, som i sin tur har fått den av en barberare osv. Sent omsider leder spåren naturligtvis till Finlands Bank, som kanske har satt den i omlopp ett halvar tidigare.

Figur 1.2

Också pengarna cirkulerar i sista hand mellan ekonomins två huvudsektorer. Om vi tänker på vår hela lön för en månad, i stället för en enskild sedel, så får vi den som ersättning för den arbetsinsats som vi har överlåtit i produktionens tjänst. Våra lönepengar har kommit till produktionssektorn i form av försäljningsintäkter för produktionen. På detta sätt cirkulerar pengarna. Pengarna kommer till konsumtionssektorn i form av inkomst och lämnar den i form av levnadskostnader, som uppkommer vid anskaffandet av konsumtionsförmåner. Pengarna kommer till produktionssektorn i form av försäljningsintäkter och återvänder till konsumenterna i form av produktionskostnader, dvs. löner, räntor och hyror. Också den del som blir

Pengarna cirkulerar

kvar när produktionskostnaderna har betalats, dvs. vinsten, kommer konsumtionssektorn helt till godo i likhet med löner, räntor och hyror. I figur 1.2 visas penningströmmens kretslopp från företagen till hushållen och från hushållen tillbaka till företagen.

Repetitionsfrågor

1. Vad beaktar man, när man väljer ett av tre till buds stående lika effektiva verktyg?
2. På vilka faktorer beror en familjs utgifter för mat, kläder och bostad? Vilka faktorer i tillägg till inkomsten bör man beakta?
3. När du som småföretagare överväger att anskaffa en maskin, på vilka faktorer baserar du ditt beslut?
4. Försök föreställa dig vilka skeden din kostym har gått igenom sedan den lämnade fårets rygg eller bomullsältet.
5. Vad tror du markslanten i din ficka har upplevt?

2 FINLANDS EKONOMI

Vi har tidigare betraktat samhällsekonomin som ett slutet kretslopp i två plan, i vilket varor och tjänster kretsar motsols och pengar medsols. Är samhällsekonomin alltså en evighetsmaskin utan början eller slut, där kretsloppet aldrig upphör? Ja och nej. Ekonomin är en evighetsmaskin så länge det finns produktion och konsumtion, så länge det finns människor på jorden. Varuströmmen går från producent till konsument, produktionsfaktorstroömmen från konsument till producent. Pengarna cirkulerar mellan konsumtionssektorn och produktionssektorn. Men de här strömmarna rör sig inte av egen kraft.

Samhällsekonomin drivkraft kommer från efterfrågan. En vara som ingen vill ha, som det inte finns någon efterfrågan på, den cirkulerar inte från producent till konsument. När efterfrågan på en vara minskar, då minskar också efterfrågan på de produktionsfaktorer som behövs för dess produktion. Om efterfrågan på någon vara snabbt ökar, uppenbarar det sig nya producenter som svampar efter regn. Producenterna vill köpa mera arbetskraft, mera råmaterial, mera maskiner och andra produktionsfaktorer för att kunna producera den nu populära produkten. Det finska folkets önskan att få televisioner sätter igång ett kretslopp, där televisionerna strömmar från producenterna till konsumenterna, medan den arbetskraft och det kapital som behövs för framställandet av televisioner strömmar från konsumenterna till producenterna. På marknaden möts varornas efterfrågan, dvs. konsumenternas köpvilja, och varuströmmen. Varje produkt har sin egen marknad och varje vara har sin egen efterfrågan. Marknaden finns överallt där efterfrågan och varuströmmen, dvs. utbudet, möts. Fru Konsument och fröken Försäljerska svarar för att kretsloppet förtsätter var dag över disken i närmaste mjölkbutik. På den marknad som hela ekonomin utgör möter konsumtionssektorns hela efterfrågan produktionssektorns hela utbud. I det här kapitlet skall vi granska

Är samhällsekonomin ett slutet system?

Efterfrågan är samhällsekonomin drivkraft

Efterfrågan och utbud möts på marknaden

den totalefterfrågan och det totalutbud som möts på den finländska samhällsekonomin marknad samt nationalprodukten och nationalinkomsten.

2.1 TOTALEFTERFRÅGAN

Den efterfrågan som finns på hela samhällsekonomin marknad kan ha fyra olika ändamål:

- (1) för slutlig konsumtion i hushållen,
- (2) att användas i företagen för produktion av nya varor,
- (3) för gemensamt bruk av oss alla, konsumenter lika väl som producenter och
- (4) för export till andra länder.

Det monetära värdet av totalefterfrågan i den finländska ekonomin var år 1975 129 mrd mark. Detta var alltså värdet av den varuström som efterfrågan på den finländska marknaden satte i omlopp år 1975. I det följande skall vi granska **totalefterfrågans sammansättning och fördelning** mellan de fyra olika efterfrågekategorierna.

PRIVATKONSUMTION

Privatkonsumtionen är den viktigaste av drivkrafterna bakom totalefterfrågan. Privatkonsumtionens andel av totalefterfrågan år 1975 var 50 mrd mk eller 39 %. Allt det som vi i våra hem använder för att tillfredsställa våra egna nödvändiga behov eller för vårt välbefinnande är privatkonsumtion, alltså alla varor och tjänster som vi betalar från vår nettoinkomst. Genom att addera ihop alla finländares privata konsumtionsutgifter kommer man till den här avsedda privatkonsumtionen i samhällsekonomin.

Vad konsumerar vi? Vilken är privatkonsumtionens struktur? Hur använder konsumenten sin inkomst? Hur fördelar sig konsumtionsefterfrågan mellan olika produkter? En enskild konsument kan i princip använda sina inkomster alldeles som han vill. Olika personer värderar olika saker. Den ene tycker att det är viktigt att bo bekvämt, den andra vill åka omkring i en vräkig bil och nöjer sig med en anspråkslösare bostad. En genomsnittsbild av den finländska konsumentens efterfrågestruktur får vi vid granskning av totalkonsumtionens struktur i ekonomin.

Konsumtion
Kapitalbildning
Offentlig
efterfrågan
Export

Privat konsumtion = nödvändighetsvaror + trivsel

Konsumtionen är en smaksak

Privatkonsumtionens struktur			
	1950	1975	
	%	%	mrd mk
Livsmedel	46	33	18
Beklädnad	20	9	5
Boende	16	28	15
Övriga utgifter	18	30	16
	100	100	54
Offentlig användning			4
Privat konsumtion			50
Varaktiga konsumtionsvaror	27	26	14
Övriga konsumtionsvaror .	56	46	25
Tjänster	17	28	15
	100	100	54

Tabell 2.1

Från tabell 2.1 kan vi dra vissa viktiga slutsatser beträffande privatkonsumtionens struktur och om de förändringar som har skett under de senaste tjugo åren.

1. **Närings- och njutningsmedlens** andel av konsumtionsutgifterna var år 1950 nästan hälften, men den har nu gått ner till en tredjedel. De nödvändigaste levnadsutgifternas andel har alltså gått ner och gett plats för ökad trivsel.

2. Vi är nu betydligt bättre klädda än efter kriget trots att **beklädnadens** andel av utgifterna har gått ner. Under normala förhållanden och på lång sikt är detta också att vänta.

3. **Boendets** (hyra, möbler och husgeråd) andel har däremot ökat. Boendekostnadernas låga nivå år 1950 kan åtminstone delvis förklaras med hyresregleringen. Den viktigaste orsaken till ökningen i boendekostnadernas andel står dock att finna i den ökade bekvämligheten.

4. **Övriga utgifter.** Det bästa beviset på ökningen i levnadsstandarden efter kriget ligger i att andelen av konsumtionsutgifter som används till annat än livsmedel, beklädnad och boende har ökat kraftigt. Andelen utgifter som används till hälsovård, resor, studier, nöjen och andra produkter som följer med en hög levnadsstandard har nästan fördubblats på tjugo år.

Levnadsstandarden är trivsel

KAPITALBILDNING

Produktivt
kapital =
maskiner +
byggnader +
lager

När en traktor anskaffas till jordbruket eller när fabriken får en ny maskin, staten bygger en ny väg eller när handelsmannen utökar sitt lager, då är det inte fråga om överföring av varor från produktionssektorn till konsumtionssektorn.

Traktorn, maskinen och lagret överförs i stället från en producent till en annan. Vägen byggs för att utnyttjas i trafiken. Den för produktionen erforderliga kapitalbildningen sker på det här sättet.

Denna investeringsverksamhets andel av totalefterfrågan uppgick år 1975 till 28 % eller 36 mrd mk. Detta innebär alltså att mer än var fjärde mark som betalas ut i nationalekonomin, används för anskaffning av varor som behövs i produktionen av varor och tjänster. Av dessa 36 mrd mk utgör det fasta kapitalets andel 30 mrd mk och lagerökningen 6 mrd mk. Offentliga sektorns andel av den fasta kapitalbildningen är 4,5 mrd mk. För resten, drygt 25 mrd mk, svarar privata företag.

Ungefär var fjärde mark investeras för produktiva ändamål.

En del av kapitalvarorna produceras för att ersätta sådana varor som tagits ur bruk

En del av maskinerna ersätter sådana slitna maskiner som tagits ur bruk, men mer än hälften av bruttoinvesteringarna innebär en verklig ökning av det produktiva kapitalet. Denna ökning av det produktiva kapitalet är en av de viktigaste förutsättningarna för att öka och effektivisera produktionen och därmed också för att höja levnadsstandarden.

Fast kapitalbildning enligt brancher och varugrupper

	1950	1975	
	%	%	mrk mk
Jord- och skogsbruk	15	7	2
Industri	25	37	11
Handel, trafik, banker	21	23	7
Administration, bostäder osv.	38	33	10
	100	100	30
Bostadsbyggnader	25	23	7
Övriga husbyggnader	32	23	7
Väg- och vattenbyggnader	21	17	5
Maskiner och inventarier	22	37	11
	100	100	30

Tabell 2.2

Nästan två femtedelar av den fasta kapitalbildningen består av maskiner och apparater som används i produktionsprocessen, medan det övriga fasta kapitalets (bostäder, fabriksbyggnader, andra byggnader) andel är tre femtedelar. Den för produktion och välstånd nödvändiga kapitalbildningen har under de senaste tjugoåren ökat med i genomsnitt 11 % per år. Om försämringen av penningvärdet beaktas har ökningen varit 5.1 % per år. De på marknaden utbudna varorna kan i ekonomisk mening bara brukas på två sätt: de under året tillverkade varorna kan antingen 'ätas eller sparas', konsumeras eller användas vid kapitalbildning.

En annorlunda uppdelning är mera meningsfull om man vill studera totalproduktionen i enlighet med vem som beslutar om dess användning. Konsumenterna fattar familjevis beslut om privatkonsumtionen, företagen fattar besluten om den privata kapitalbildningen.

Kapitalets tillväxt är en förutsättning för produktionens tillväxt

Nationalekonomins beslutsfattare: konsumenten, företagaren, staten

OFFENTLIG KONSUMTION

Den offentliga sektorn är den tredje stora beslutsfattaren. Våra valda representanter i kommunalfullmäktige och riksdag beslutar om användningen av en del av våra inkomster. En del av samhällsekonomin totalproduktion går åt till uppehållet av den allmänna ordningen, undervisningen och hälsovården mm. Att fatta beslut om dessa frågor i familjen eller företaget vore omöjligt. Den offentliga konsumtionens andel av totalefterfrågan på marknaden var år 1975 18 mrd mk eller 14 %. Därtill kommer 4.5 mrd mk av kapitalbildning som av nationalbokföringsskäl behandlats under rubriken kapitalbildning.

Dessutom understryks den offentliga sektorns betydelse genom dess roll i inkomsternas omfördelning. Redan statsbudgetens slutsumma är två gånger så stor som hela den offentliga konsumtionen.

De viktigaste besluten om den offentliga sektorns ekonomi fattas inom statsförvaltningen. Kommunernas utgifter och intäkter utgör tillsammans omkring hälften av statens intäkter och utgifter, och eftersom det finns närmare 500 kommuner har en enskild kommuns beslut inte alls samma nationalekonomiska konsekvenser som riksdagens beslut. Man får en uppfattning om den offentliga sektorns uppgifter och deras inbördes storleksförhållanden vid en granskning av statens årliga budget över intäkter och utgifter.

Statsbudgeten för år 1976

Intäkter	mmk	%
Skatteintäkter		
inkomst- och förmögenhetsskatt	9935	34
omsättningsskatt	7460	26
acciser	4695	16
tullar	750	3
övriga skatteinkomster	2737	9
	25577	88
Avgifter, företagarkinomster,		
räntor	2161	8
Nya statslån	1272	4
Totalt	29010	100
Utgifter	mmk	%
Allmänna uppgifter		
regering, riksdag, rättsväsen, försvar	4160	14
Social- och kulturuppgifter		
undervisning och forskning	5133	17
socialskydd	3436	12
hälsovård	2551	9
	11120	38
Bostads- och samhällspolitik	2108	8
Understöd av näringslivet		
trafik	3865	13
jordbruk	3190	11
övriga näringar	1975	7
	9030	31
Skulder, pensioner mm.	2592	9
Totalt	29010	100

Tabell 2.3

Regeringen
för ekonomisk
politik genom
budgeten

1. Ekonomisk politik. Budgeten är statens viktigaste ekonomisk-politiska instrument. Det är därför befogat att granska den offentliga konsumtionen och den offentliga kapitalbildningen skilt från den privata, inte bara därför att vi skall få en uppfattning om hur våra skattemedel används, utan också ur rent ekonomisk-politisk synvinkel. Till den ekonomiska politikens

viktigaste målsättningar hör att säkerställa en jämn produktionstillväxt. Det är en enda beslutsfattare, landets regering, som besluter om en stor del av den offentliga efterfrågan, och det är därför möjligt att rätt så snabbt öka den offentliga efterfrågan om den privata minskar, och minska den offentliga efterfrågan när den privata efterfrågan ser ut att bli ovanligt kraftig. På detta sätt kan man dämpa förändringarna i total efterfrågan.

2. Socialpolitik. Förutom den ekonomiska politiken är också socialpolitiken ett viktigt verksamhetsområde för den offentliga sektorn. Ungefär 45 % av budgetens totalutgifter består av olika slag av socialpolitiska inkomstöverföringar från höginkomsttagare till låginkomsttagare. Det är att märka att inkomstöverföringarna inte i ekonomisk mening är att betrakta som vare sig offentlig konsumtion eller kapitalbildning.

Vi kan gott betrakta staten som ett stort företag som producerar olika varor för våra behov, främst i form av tjänster, vilka syns på utgiftssidan av tabell 2.3.

Med sina utgifter köper staten de produktionsfaktorer den behöver för att producera dessa produkter. Staten säljer till konsumenterna mot skatter och andra avgifter de tjänster som den producerar i form av allmän ordning, social trygghet, vägnätet, skolorna och andra tjänster. Ur konsumentens synvinkel kan staten alltså jämföras med produktionssektorn. Sålunda är t.ex. skatterna att betrakta som avgifter för bruk av vägar, undervisning, sjukvård osv.

Jämn tillväxt är den ekonomiska politikens målsättning

Socialpolitik = från den rika till den fattiga

Skatterna är en avgift för de tjänster som staten producerar

EXPORT

Exporten är totalefterfrågans fjärde komponent. En del av den produktion som sker i Finland marknadsförs utomlands för att tillfredsställa utländsk efterfrågan. Exportefterfrågans andel av totalefterfrågan var år 1975 23.8 mrd mk. Av detta utgjordes 3.5 mrd mk av tjänster. Exportens andel av totalefterfrågan, 18 %, var alltså ungefär lika stor som investerings- eller den offentliga efterfrågans andelar. Exportens volym var år 1975 1.6 gånger så stor som år 1965 och ungefär 2.9 gånger så stor som år 1955. Exporten har vuxit snabbare än bruttonationalprodukten sedan år 1958.

Finlands export fördelad på länder, %

	1950	1960	1975
Sovjetunionen	8	14	21
Sverige	4	5	18
Storbritannien	23	25	15
Västtyskland	6	12	9
USA	7	5	3
Nederländerna	8	6	3
Övriga länder	44	33	31
	100	100	100
EFTA-länderna	6	7	25
EEC-länderna	58	57	36
SEV-länderna	12	20	24
Övriga länder	24	16	15
	100	100	100

Tabell 2.4

England har länge varit den viktigaste köparen av finländska produkter. Efter kriget övertog Sovjetunionen andra platsen av Tyskland men förlorade den för några år sedan till Sverige. Efter oljekrisen har Sovjetunionen blivit vår största exportmarknad. Ökningen av exporten till Sverige kan tas som ett bevis på de finländska exportvarornas kvalitativa konkurrensförmåga. Av tabellen framgår också hur "kundunderlaget" för Finlands export har breddats sedan förkrigsperioden. Före kriget var Finland mycket beroende av efterfrågan på den brittiska marknaden. Vår numera mångsidiga export är jämnare fördelad på länder, och beroendet av efterfrågan på en enskild marknad är mindre.

Exportens fördelning enligt varugrupper, %

	1950	1960	1975
Trä- och sågindustriprodukter	45	33	11
Pappersindustriprodukter ..	42	42	36
Metallindustriprodukter	5	15	32
Jordbruksprodukter	4	5	2
Övrig export	4	5	19
	100	100	100

Tabell 2.5

Exporten har
blivit
mångsidigare

Av tabell 2.5 framgår tydligt att exporten har blivit mångsidigare och att förädlingsvärdet har stigit. Ännu år 1950, då vår exportstruktur var ungefär densamma som före kriget, utgjorde träförädlingsindustrins produkter nästan 90 % av vår totalexport. Tjugofem år senare har träförädlingsindustrins andel gått ner till 47 %. Ökningen av förädlingsvärdet framgår av att papprets andel av träförädlingsindustrins export har ökat samt av att exporten från metall- och annan industri har ökat kraftigt.

Exportens förädlingsvärde har gått upp

2.2 TOTALUTBUD

När vi i det föregående granskade mängden varor som under ett år står att köpa på den finländska marknaden, fäste vi oss vid vad varorna användes till, vart de tog vägen. Samma varor kan naturligtvis också studeras med hänsyn till varifrån de kommer, man kan studera totalutbudets struktur.

Ur nationalekonomisk synpunkt är allt utbud på marknaden produktion av varor och tjänster. Med produktion i denna mening förstås såväl framställandet av varorna som de tjänster som behövs för varornas försäljning. Produktionen sker i företagen. Med produktion menas i princip alltid samma slags förening av arbete, kapital och naturtillgångar, oberoende av i vilket produktionsskede det sker. Totalutbudet delas av denna orsak vanligen bara upp på två huvudkomponenter: inhemsk produktion och import. Totalutbudet år 1972, 129 mrd mk, fördelade sig så att den inhemska produktionens andel var 98 mrd mk eller 76 %, medan importens andel var 31 mrd mk eller 24 %.

INHEMSK PRODUKTION

Produktionen av nästan vilken som helst konsumtions- eller kapitalvara kan med lätthet delas upp på tre olika skeden:

Basproduktion
förädling
marknadsföring

- (1) basproduktion (råvaruproduktion)
- (2) förädling och
- (3) marknadsföring

Produktionen i nationalekonomins företagssektor fördelas vanligen på detta sätt när man talar om jordbruk, industri och servicenäringar.

Produktion och arbetskraft enligt brancher, %

	Produktionsandel			Arbetskraftsandel		
	1950	1960	1975	1950	1960	1975
Jord- och skogs- bruk	26	20	12	39	31	15
Industri	39	36	45	31	33	39
Handel, tjänster ..	35	44	43	30	36	46
	100	100	100	100	100	100

Tabell 2.6

Just före kriget, år 1938, var de tre viktigaste näringsgrenarnas andelar av totalproduktionen, eller bruttonationalprodukten, ungefär lika stora. Jord- och skogsbrukets andel har däremot numera gått ner till mindre än en fjärdedel av industrins och servicesektorernas andelar. Hälften av arbetskraften var år 1938 bunden i jord- och skogsbruket, men numera är mindre än en sjättedel av arbetskraften sysselsatt i denna sektor. Man bör observera att jordbruket som sådant inte är en näring stödd på tillbakamarsch, utan jordbruksproduktionen har hela tiden ökat ungefär i takt med efterfrågan. Rationaliseringen minskar emellertid behovet på arbetskraft så snabbt att jordbruket kan avge arbetskraft till andra sektorer samtidigt som dess produktion ökar.

Produktionssektorn består av ca 300.000 jordbruk, 35.000 företag i industri och hantverk samt knappa 50.000 företag inom handeln och servicesektorerna.

Besluten om vad som skall produceras inom näringslivet och i vilken proportion de olika produktionsfaktorerna skall användas, fattas inom dessa produktionsenheter som uppgår till ca en halv miljon.

En halv miljon produktionsenheter

En och samma vara kan vanligen produceras på flera olika sätt. En säck potatis kan produceras på en stor areal utan något bruk av gödsel och med en liten insats av arbete eller på en mycket liten areal med bruk av de bästa möjliga gödselämnen och effektiva maskiner. I stora produktionsanläggningar prövas ofta flere olika metoder, varefter man väljer den effektivaste. Samma produktionsresultat kan alltså uppnås med alternativa produktionsmetoder. Förhållandet mellan de olika produktionsfaktorerna kan varieras. Producenten måste besluta sig för i vilka proportioner de olika produktionsfaktorerna skall användas.

Vilken metod?

Varje företag väljer sin produktionsmetod enligt de kostnader olika produktionsmetoder förorsakar. Företaget strävar naturligtvis till att kunna producera till minsta möjliga kostnader. Om arbetskraften är dyr strävar man att spara genom att använda mera maskiner. Höga tomtkostnader försöker man reducera genom att bygga på höjden.

Kostnaderna avgör

Ur hela nationalekonomins synpunkt begränsas produktionen inte egentligen av kostnaderna utan helt enkelt av tillgången på de grundläggande produktionsfaktorerna arbete, kapital och jord. Ett enskilt företag kan kanske få så gott som obegränsade mängder arbetskraft, maskiner eller jord så länge det kan betala det begärda priset. Ur hela nationalekonomins synpunkt är situationen emellertid en annan. T.ex. i Finland är tillgången på arbetskraft rätt så begränsad och arbetskraften växer i takt med befolkningen, dvs. med mindre än en procent årligen. Den för hela nationalekonomin tillgängliga jordarealen kan naturligtvis inte växa alls, men också den för olika produktionsändamål lämpliga markarealen, tillgången på både tomtmark och odlingsbar jord, är begränsad.

Mängden produktionsfaktorer i ekonomin avgör

Den viktigaste basen för ökad produktion ligger således i den tredje produktionsfaktorn, det produktiva kapitalet, maskinerna, inventarierna, byggnaderna och de övriga tillverkade produktionsfaktorerna. Ju flere och bättre maskiner en arbetare får till sitt förfogande, desto mera kan han producera. Kunskapen är en annan viktig faktor i den ekonomiska tillväxten. Nya

Kunskapen som
bas för ekono-
misk tillväxt

Tekniken
ersätter
arbetet

uppfinningar och välskolad arbetskraft leder till och med till större ökning i produktionen än kapitalets tillväxt. Förändringarna i de inbördes förhållandena mellan de olika produktionsfaktorerna leder till förändringar i hela ekonomins struktur. I och med att jordbruksproduktionen effektivteras, kan en tillräcklig livsmedelsmängd produceras med en allt mindre arbetsinsats. Arbetskraften kan flytta från jordbruket till sektorer där efterfrågan växer snabbare än efterfrågan på livsmedel, vars tillväxt ungefär motsvarar befolkningstillväxten. Detta uttrycker man ofta också på det sättet att arbetskraften bör förmås övergå från det olönsamma jordbruket till mera produktiva sektorer. Förändringen i produktionsstrukturen beror alltså sist och slutligen på att allt effektivare produktionsmetoder gör det möjligt att tillfredsställa efterfrågan på jordbruksprodukter med en allt mindre arbetsinsats.

IMPORT

Importen är
oundgänglig

Utbudets andra huvudkategori utgörs av importen. Ett flertal nödvändiga produkter kan inte alls eller endast till orimliga kostnader tillverkas i Finland, eftersom de kan importeras till ett lägre pris. Det är t.ex. så gott som omöjligt att tillverka apelsiner och råoljor i Finland. Ett flertal importerade hushållsmaskiner måste däremot konkurrera med högklassig inhemsk produktion. Samma fyra länder är i toppen på såväl export- som importstatistiken, men ordningsföljden är inte densamma. Importen från Sovjetunionen, Västtyskland, Sverige och England utgör ungefär två tredjedelar av hela importen, och också över hälften av exporten går till dessa fyra länder. Också av importstatistiken framgår att Sverige har blivit för oss en allt viktigare handelspartner. Detta är också fullt naturligt för i och med nedskrivningen av tullarna med EFTA-länderna sammansmälter den finländska marknaden allt mera med den svenska. Den tidigare internationella handeln blir till sin karaktär allt mera regional. Importens struktur är med undantag för Sovjetunionen ungefär likadan som före kriget.

Finlands import fördelad på länder, %

	1950	1960	1975
Sverige	7	10	18
Sovjetunionen	8	15	17
Västtyskland	4	19	16
Storbritannien	23	16	9
USA	6	6	8
Frankrike	6	6	4
Övriga länder	46	28	28
	100	100	100
EFTA-länderna	10	15	26
EEC-länderna	56	53	39
SEV-länderna	18	21	21
Övriga länder	16	11	14
	100	100	100

Tabell 2.7

Mer än hälften av importen består av sådana råmaterial samt bränslen och smörjämnen som är nödvändiga för den inhemska produktionen. Anmärkning: råolja ingår i gruppen råvaror i den offentliga statistiken. Kapitalvarornas andel av importen, medräknat personbilarna, har på ett tjugotal år ungefär fördubblats. De egentliga konsumtionsvarornas andel har hela tiden hållits tämligen stabil.

Importens fördelning enligt varugrupper, %

	1950	1960	1975
Råvaror	57	49	61
Bränslen och smörjmedel ..	11	10	6
Kapitalvaror	14	27	19
Konsumtionsvaror	18	14	14
	100	100	100

Tabell 2.8

2.3 NATIONALPRODUKT OCH NATIONALINKOMST

Hur mäter man värdet av all produktion inom en nationalekonomi? Man mäter det med nationalprodukten — eller med nationalinkomsten om man ser på saken ur en litet annan synvinkel. Det är skäl att klargöra vad dessa två viktiga begrepp egentligen står för förrän man börjar studera nationalekonomins funktion. Bruttonationalprodukten är ett vanligt mått vid levnadsstandardjämförelser mellan olika tidpunkter och olika länder. Därefter analyseras hur Finlands bruttonationalprodukt har utvecklats under de senaste åren. Finlands internationella ställning i detta hänseende kan konstateras vid en jämförelse med andra länder.

Bruttonationalprodukten är ett mått på levnadsstandarden

NATIONALINKOMSTBEGREPPEN

Nationalinkomsten är ett begrepp som man måste behärska för att kunna förstå sådana stora problem som sysselsättning, inflation och tillväxt. De olika nationalinkomstbegreppen framgår av figur 2.1.

Figur 2.1

1. **Inhemsk bruttoprodukt** (bruttonationalprodukt GPD). Totalproduktionens värde (= 100) år 1975 används som utgångspunkt. Detta är bruttonationalprodukten. Den används till tre huvudändamål: privat konsumtion (CEX), offentlig konsumtion (GCO) samt privat och offentlig kapitalbildning (ITO). Som av figuren framgår, utgör dessa tre komponenter av efterfrågan 107 % av det inhemska utbudet (GPD). Överskottet, dvs. 7 %, måste täckas genom import. Detta förorsakar ett motsvarande underskott i betalningsbalansen (FBB).

2. **Inhemsk nettoprodukt** (nettonationalprodukt NPD mp). Om man från bruttoprodukten subtraherar avskrivningarna (DPR), dvs. den del av produktionen som används för att ersätta kapital som på grund av slitage under året tagits ur bruk, får man den inhemska nettoprodukten. Detta är värdet på den inhemska produktion till marknadspris (mp), som verkligen säljs på marknaden under året. Av figuren framgår också dess fördelning mellan jord- och skogsbruk (AGR), industri (IND) och service-näringar (SER).

3. **Nationalinkomst** (NIN). Nettonationalprodukten till marknadspris är emellertid inte det produktionsvärde som företagen kan använda för ersättning av produktionsfaktorer. Det nationalinkomstbegrepp vi tillsvidare brukat mäta värdet av varuströmmen i figur 2.1 från produktionssektorn till konsumtionssektorn. De begrepp vi nu skall använda mäter värdet av strömmen produktionsfaktorerersättningar som använts för att få till stånd produktionen. En del av sina försäljningsintäkter måste företagen nämligen använda till att betala omsättningsskatt och vissa andra indirekta skatter (TIN). Å andra sidan får också en del av företagen subventioner av staten (GTS). När man beaktar dessa faktorer kommer man fram till **nationalinkomsten**, vilken är lika stor som produktionens värde (nettonationalprodukten) till produktionskostnadspris.

4. **Hushållens inkomst** (HIN). Om man från nationalinkomsten ännu subtraherar företagens direkta skatter (TDB) och företagens sparande (CSB) samt lägger till inkomstöverföringarna (GTF), kommer man till hushållens inkomst. Denna inkomst kommer konsumenten till godo i form av löneinkomster, ränte- och hyresinkomster, vinstutdelning eller företagsinkomst. Det är med denna inkomst som utgångspunkt som medborgarnas beskattningsbara inkomst fastställs.

Skattemyndigheterna är intresserade av hushållens inkomst

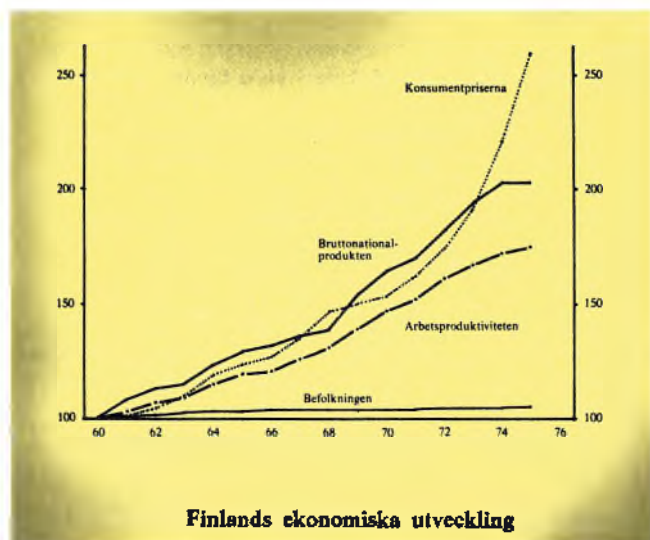
Reklammannen
är intresserad
av vår disponib-
la inkomst

5. **Disponibel inkomst (DIB).** Detta är den inkomst som medborgaren har till sitt förfogande att användas till konsumtion (CEX) eller sparande (HSB), efter det att man från hushållens inkomst har subtraherat de inkomst- och förmögenhetsskatter medborgaren betalat till staten. Dessa nationalinkomstbegrepp och deras storlek i förhållande till bruttonationalprodukten framgår också av tabell 2.9, på basen av vilken figur 2.1 har konstruerats.

Finlands nationalinkomst år 1975			
		mrd mk	%
1. Inhemsk bruttoprodukt ..	GPD	96.8	100
— avskrivningar	— DPR	— 9.9	
2. Inhemsk nettoprodukt ..	NPD	86.9	90
— indirekta skatter	— TIN	— 12.6	
+ subventioner	+ GTS	+ 4.5	
3. Nationalinkomst	NIN	78.8	81
— företagsskatter	— TDB	— 1.8	
— företagssparande	— CSB	— 3.9	
+ inkomstöverföringar ..	+ GTF	+ 8.6	
4. Hushållens inkomst	HIN	81.7	84
— direkta skatter	— TDH	— 21.2	
5. Disponibel inkomst	DIB	60.6	62
— hushållens sparande ..	— HSB	— 11.1	11
— konsumtionsutgifter ..	— CEX	— 49.5	51

Tabell 2.9

NATIONALEKONOMINS UTVECKLING SAMT EN INTERNATIONELL JÄMFÖRELSE

Figur 2.2

NATIONALEKONOMINS UTVECKLING SAMT EN INTERNATIONELL JÄMFÖRELSE

Av figur 2.2 framgår vissa för den finländska ekonomins utveckling typiska drag.

1. **Nationalprodukten** har nästan fördubblats på 15 år, vilket innebär att tillväxten har varit ungefär 4.5 % per år i medeltal. Tillväxten var långsam före devalveringen år 1957, men därefter var tillväxten snabb under hela första hälften av 60-talet. Om man beaktar befolkningstillväxten, kan man konstatera att den reala bruttonationalprodukten per invånare under denna tid vuxit med i genomsnitt 3.3 % per år.

2. **Arbetets produktivitet**, den reala nationalprodukten dividerad med antalet arbetsdagar, har vuxit mycket jämnt med i genomsnitt 3.6 % per år.

3. **Konsumtionsvarornas priser** steg mycket kraftigt i slutet på 50-talet, men sedan 1957 har prisökningen varit i genomsnitt 4.1 % per år.

Tabell 2.10 visar hur Finland ligger i en internationell inkomstjämförelse.

Bruttonationalprodukten i vissa länder år 1969

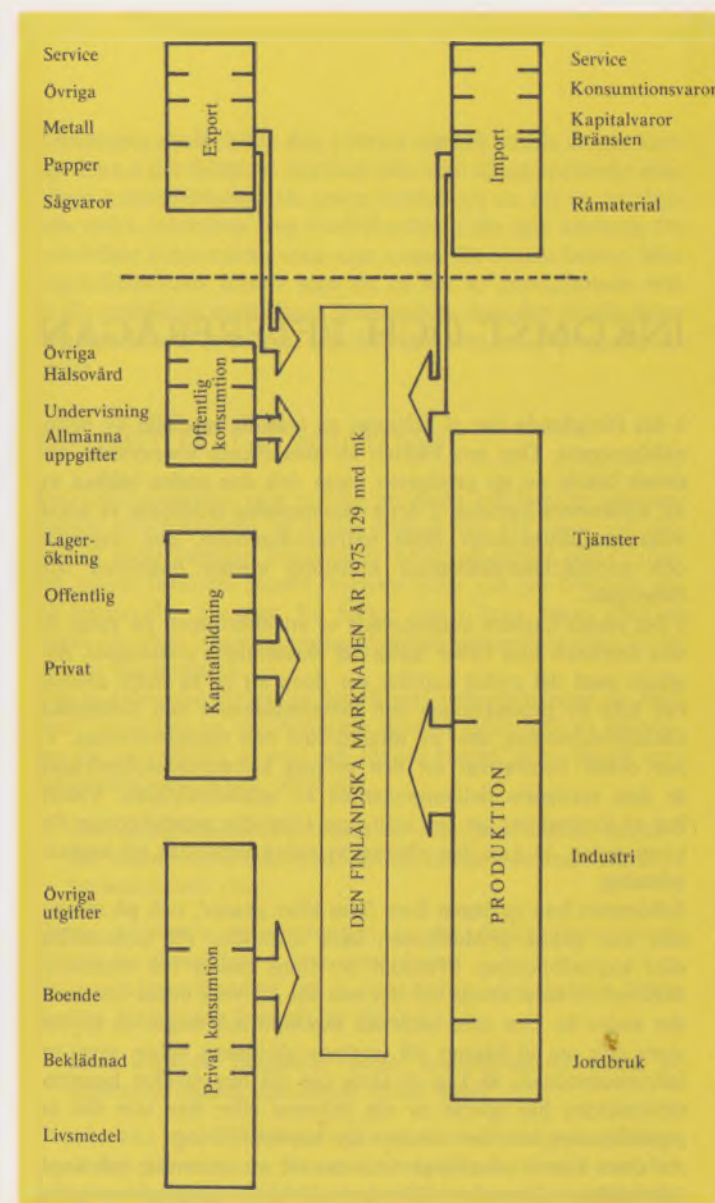
	Befolkning milj.	BNP i \$ /capita	Tillväxt % 1960-69	USA ¹ år
USA	203	4240	3.2	1969
Sverige	8.0	2920	3.4	1980
Schweitz	6.2	2700	2.6	1987
Frankrike	50	2460	4.8	1981
Danmark	4.9	2310	3.7	1986
Västtyskland	61	2190	3.7	1989
Norge	3.9	2160	4.0	1987
Finland	4.7	1980	3.9	1989
England	56	1890	1.8	2014
Holland	13	1760	3.1	1998
Östtyskland*	17	1570	4.1	2004
Österrike	7.4	1470	3.9	2008
Japan	102	1430	10.0	1981
Italien	53	1400	4.7	1993
Tjeckoslovakien*	14	1370	3.9	1999
Sovjetunionen*	240	1200	5.6	1992
Ungern*	10	1100	5.5	1995
Polen*	33	940	5.1	1999
Portugal	9.6	510	4.9	2019
EFTA-länderna	100	1890	2.7	1999
EEC-länderna	187	2000	4.2	1988
SEV-länderna*	343	1170	5.5	1993
De nordiska länderna	22	2440	3.7	1985

¹ Det år då landet uppnår USAs nivå med samma tillväxthastighet som åren 1960-69.

* Beräkningen osäker på grund av olikheter i beräkningsmetoderna.

Tabell 2.10

Som känt är USA världens rikaste land. Nationalinkomsten per invånare är 2.5 gånger högre i USA än i Finland. Vid en årlig tillväxthastighet om 4 % dröjer det nästan 20 år innan Finland uppnår USA:s nuvarande levnadsstandard och 10 år innan Finland når upp till Sveriges nuvarande nivå. Sverige ligger främst av de europeiska länderna. De stora västeuropeiska industriländerna Frankrike och Västtyskland ligger före Finland medan England ligger efter oss. Av andra europeiska länder som ligger nedanför Finland på listan kan nämnas t.ex. Holland, Italien och Österrike. I Japan har den ekonomiska tillväxthastigheten länge legat vid 10 %, och Japan håller på att med god fart nå upp och gå om ett flertal europeiska länder.

Totalutbudet och totalefterfrågan i den finländska ekonomin

Figur 2.3

3 INKOMST OCH EFTERFRÅGAN

I det föregående har vi skisserat en tvåsidig totalbild av nationalekonomin. Den ena hälften av människans ekonomiska aktivitet består av att producera varor och den andra hälften av att konsumera varorna. I detta sammanhang studerade vi också vissa grundfunktioner inom nationalekonomin, dvs. varornas och produktionsfaktorernas kretslopp mellan hushållen och företagen.

I det andra kapitlet konstaterade vi att efterfrågan på varor är den drivkraft som håller igång det ekonomiska kretsloppet. Avsikten med det andra kapitlet var dock att ge en mera detaljerad bild av produktionen och konsumtionen i den finländska nationalekonomin, dvs. av totalutbudet och totalefterfrågan. Vi har också konstaterat att den privata konsumtionsefterfrågan är den viktigaste delkomponenten av totalefterfrågan. Vidare har vi konstaterat att om man inte använder produktionen för konsumtion, så kan den alternativt också användas till kapitalbildning.

Inkomsten kan antingen bara 'ätas eller sparas', och på samma sätt kan också produktionen bara användas till konsumtion eller kapitalbildning. Eftersom det finns endast två alternativ, behöver vi bara känna till det ena för att veta också hur stort det andra är. Om man antar att exporten och importen är lika stora och om vi känner till totalproduktionens volym samt totalkonsumtionen, så kan vi sluta oss till hur mycket konsumtionssektorn har sparat av sin inkomst eller hur stor del av produktionen som har använts för kapitalbildning.

Av detta kan vi ytterligare sluta oss till att sparandet och kapitalbildningen har varit lika stora. Ur hela nationalekonomins synvinkel är också sparandet lika med kapitalbildningen. I det förra fallet ser man på saken ur inkomstansvändarens synvinkel, i det senare ser man efter hur produktionen har använts.

**Produktion:
för konsumtion
eller kapital-
bildning?**

Kretsloppet skulle bilda den i första kapitlet visade slutna kretsen bara i det fallet då det inte alls sker något sparande eller någon kapitalbildning. Att spara innebär att en del av de löne- och andra inkomster som hushållssektorn får inte används för omedelbar konsumtion, utan man sparar för senare behov. Med kapitalbildningen förstår man att en del av produktionen inte är för hushållens omedelbara konsumtion, utan den förblir inom företagssektorn, även om den överförs från ett företag till ett annat.

**Inkomst:
för konsumtion
eller sparande?**

3.1 INKOMST OCH KONSUMTION

Det torde knappast vara möjligt att finna två familjer som använder sina inkomster på precis samma sätt. De varor och den mängd varor familjen konsumerar beror på många olika faktorer, såsom familjens storlek, barnens ålder och om familjen bor på landet eller i staden. En faktor som i ännu högre grad än dessa påverkar konsumtionens nivå och sammansättning är familjens inkomstnivå.

**Konsumtionen
beror på
inkomsterna**

Det är helt naturligt att en familj vars månadsinkomst är 1000 mark använder en proportionellt mycket större del av inkomsten för anskaffning av mat och för sin bostad än en familj vars månadsinkomst är t.ex. 3000 mk.

Nödvändighetsvarornas andel av familjens utgifter sjunker när inkomsterna stiger, medan de övriga varornas andel av konsumtionen ökar.

Denna på basen av observation av det dagliga livet gjorda slutsats har bekräftats i flera uträkningar.

En annan grundsanning om konsumtionen, som kanske bättre än den föregående framgår av figur 3.1, är:

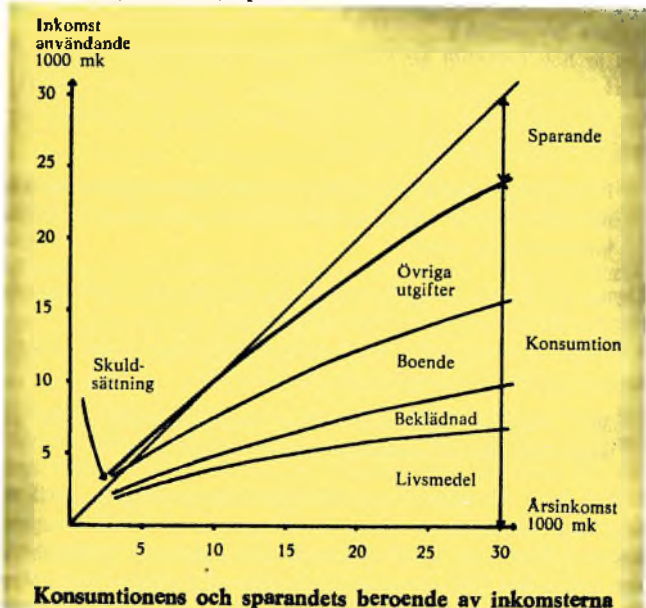
Med stigande inkomster faller konsumtionens andel av utgifterna medan sparandets andel stiger.

Också detta av olika utredningar påvisade berättigade påståenden verkar naturligt om man tänker sig t.ex. en familj vars årsinkomst ökar från 10.000 mark det första året till 18.000 mark det andra året. Det är knappast troligt att konsumtionen ökar lika snabbt, utan i stället ökar sparandet. Till samma resultat kommer man t.ex. om man undersöker 1000 slumpmässigt ur-

Det är svårt att
spara av knappa
medel

valda hushålls bokföring. Om man ordnar dessa familjer enligt inkomst, så ser man att det i de lägsta inkomstklasserna knappast är möjligt att spara alls, snarare tvärtom: man är kanske tvungen att ty sig till understöd av olika slag. I de högre inkomstklasserna behövs det inga understöd, utan i stället kan en del av inkomsten sparas. Sparandet kan i denna mening helt jämföras med lyxvaror. Ju högre inkomsten är, desto större andel av inkomsten spenderas på dem.

Figur 3.1 visar hur sparandet och konsumtionen är beroende av familjens inkomstnivå. Denna figur baserar sig på en av Statistikcentralen år 1966 utförd omfattande undersökning som berörde 4800 hushåll ur alla befolkningsgrupper såväl på landsbygden som i städerna. Familjens personal var i medeltal 3,35, medan det finns i genomsnitt 1,4 inkomsttagare per familj. En familjs genomsnittliga disponibla inkomst var enligt denna undersökning ca 11.500 mark (= 3400 mark per person). Av detta användes 11.000 mark (3250 mark) till konsumtion medan 500 mark (150 mark) sparades.

Figur 3.1

Resultaten av denna undersökning stämmer väl överens med de resultat av liknande undersökningar man fått runt om i världen. I dessa undersökningar har man kunnat konstatera att en ökning i inkomsten leder till:

1. att utgifterna för **livsmedel** stiger långsammare än familjens inkomster eller totalutgifter. Enligt denna undersökning motsvaras en 10 % ökning i totalutgifterna av en ökning om 6 % i utgifterna för livsmedel, dvs. mat, dryck och tobak.
2. att utgifterna för **kläder** växer något snabbare än totalutgifterna. I Finland motsvaras en 10 % ökning i totalutgifterna av en ökning om 12 % i utgifterna för kläder och skodon.
3. att också utgifterna för **boende** växer något snabbare än totalutgifterna. En utgiftsökning om 10 % motsvaras i Finland av en ökning om 11 % i utgifterna för bostad, ljus och värme samt hushållshusgeråd.
4. att **de övriga utgifterna** växer klart snabbare än familjens totalutgifter. Enligt undersökningen motsvaras en 10 % ökning i totalutgifterna av en ökning om 14 % i utgifterna för personlig hygien, hälso- och sjukvård, trafik, rekreation och nöjen samt utbildning och liknande utgifter.

Om hushållen delas in i tre klasser enligt inkomst, den lägsta (inkomsten under 8000 mark), den mellersta (8000—14000 mark) och den högsta (över 14000 mark), och om man därefter studerar vissa utgifter mera ingående, kan man om vissa ytterlighetsfall göra följande observationer:

1. Konsumtionen av mjöl, svinkött och socker är mindre i den högsta inkomstklassen än i den lägsta.
2. Den högsta inkomstklassen konsumerar nästan fyra gånger så mycket kotletter och skinka, alkohol och restaurantdrycker som den lägsta.
3. Mattornas andel av husgeråden är visserligen liten, men den högsta inkomstklassen använder ändå åtta gånger så mycket pengar på mattor som den lägsta. Utgifterna för hemtextilier och armaturer är ungefär fem gånger större i den högsta inkomstklassen.
4. Utgifterna för bilanskaffning är aderton gånger så stora och för utrikesresor elva gånger så stora i den högsta inkomstklassen som i den lägsta. Utgifterna för mopeder är 10 % mindre i den högsta inkomstklassen än i den lägsta.

Inkomstökningens inverkan på konsumtionen

En miljon
familjer =
national-
ekonomin

FAMILJ OCH NATIONALEKONOMI

Hittills har vi analyserat beteendemönstret hos den grundläggande beslutsenheten i konsumtionen, familjen, och hur familjens konsumtion är beroende av familjens inkomster. Konsumtionssektorn i den finländska nationalekonomin består av över en miljon familjer. Totalkonsumtionen i nationalekonomin beror helt naturligt på totalinkomsten i nationalekonomin på samma sätt som en familjs konsumtion beror på dess disponibla inkomst. Vår målsättning är att komma underfund med hur stora just dessa totalsummor är och vad det är som påverkar dem.

Genom att årligen under t.ex. tjugo års tid analysera förhållandet mellan totalinkomsten, dvs. nationalinkomsten, och totalkonsumtionen kan man i princip nå samma resultat som genom att familjevis undersöka förhållandet mellan inkomster och konsumtion:

1. Totalkonsumtionen och sparandet beror på nationalinkomstens storlek.
2. När nationalinkomsten växer går konsumtionens andel ner och sparandets andel upp.

3.2 KAPITALBILDNING OCH NATIONAL-EKONOMISK JÄMVIKT

I första kapitlet konstaterade vi att hushållssektorn får all sin inkomst i form av löner, vinster o.a. ersättningar, som företagssektorn får i försäljningsintäkter för sin produktion. I andra kapitlet konstaterade vi därefter att nationalekonomins totalproduktion i ekonomisk mening kan användas på bara två sätt, för konsumtion eller kapitalbildning. Detta faktum förändras inte av att man i produktionsefterfrågan särskiljer den offentliga efterfrågan som en tredje sektor. Den offentliga efterfrågan kan inte heller bestå av något annat än konsumtionsefterfrågan eller kapitalbildnings- eller investeringsefterfrågan. Produktionen har alltså bara två ekonomiska funktioner: konsumtion eller kapitalbildning.

Vi har tidigare i det här kapitlet konstaterat att också konsumenternas, dvs. hushållens, inkomster bara kan användas för

två olika ändamål, konsumtion eller sparande. Eftersom alltså nationalekonomins hela produktion kan användas på två sätt, till konsumtion eller till kapitalbildning, och eftersom å andra sidan den inkomst som erhålls för produktionen också bara kan användas på två olika sätt, dvs. till konsumtion eller sparande, så kan man dra slutsatsen att kapitalbildningen måste vara lika stor som sparandet.

Kapitalbildning-
sparande

SKILDA BESLUT OM INVESTERINGAR OCH SPARANDE

Vid första anblick ligger det ingenting underligt i detta. Vi har ju redan konstaterat att det är fråga om samma sak sedd från två olika sidor: kapitalbildningen är en del av nationalproduktens användning. Sparandet innebär användning av en del av den totalinkomst, nationalinkomsten, som erläggs för produktion. Det underliga i att sparandet och kapitalbildningen är lika stora ligger i att

Sparandet sker
i familjer,
kapitalbildningen
i företag

det är skilda personer som på basen av skilda skäl fattar beslut om sparandet och kapitalbildningen.

Det är hushållen som fattar beslut om när inkomster skall användas till sparande, medan det är företagen som fattar beslut om när produktionen skall användas för kapitalbildning. Det är företagen som fattar beslut om investeringarna, om hur man skall använda produktionen till kapitalbildning, byggandet av nya fabriker, anskaffningen av maskiner och apparater och lagerhållning. Företagens investeringar har ett stort inflytande på framtidsförväntningarna inom sin egen sektor. Om avsättningen av företagets produkter ser ut att minska, sker investeringarna i produktiv kapacitet mycket försiktigt. Om däremot avsättningsmöjligheterna verkar goda, blir den produktiva kapitalbildningen inom sektorn livligare.

Företagen finansierar sina investeringar delvis genom sitt eget sparande. Också inom företagssektorn kan alltså sparande ske. Detta är fallet när företaget inte använder alla sina försäljningsintäkter till inköp av produktionsfaktorer från hushållen eller till utbetalning av vinst till aktionärerna. I stället överför företaget en del av sina inkomster till fonder, som sedan kan utnyttjas t.ex. vid förverkligandet av nya byggnadsprojekt. Före-

Företagen
sparar, men bara
en del av
investeringarnas
totala finansie-
ringsbehov

tagens egna sparande räcker dock sällan till för att finansiera investeringar helt och hållet, utan en del måste finansieras med lån.

En stor del av sparandet sker alltså inom hushållen. Hushållen sparar helt oberoende av hurudana framtidsutsikterna för någon viss produkt ser ut. En familj kan spara av många olika skäl, en del till en egen bostad, andra för att kunna köpa en bil, och för somliga är sparandet helt enkelt en vana. Hushållens sparande kräver inte på samma sätt ett skilt beslut som företagens kapitalbildning, för hushållens sparande är ju det som blir över av inkomsten efter konsumtionsutgifterna. Sparandet uppstår alltså mer eller mindre automatiskt beroende på inkomstnivån. Men hur är det då möjligt att två så helt skilda företeeser som sparandet och kapitalbildningen ändå kan bli lika stora?

SPARANDET OCH KAPITALBILDNINGEN ÄR LIKA STORA

Lösningen på problemet:

Den önskade kapitalbildningen är inte alltid lika stor som den kapitalbildning som förverkligas.

Ur ekonomisk jämviktssynpunkt är detta ett mycket viktigt konstaterande, som kan belysas med ett exempel.

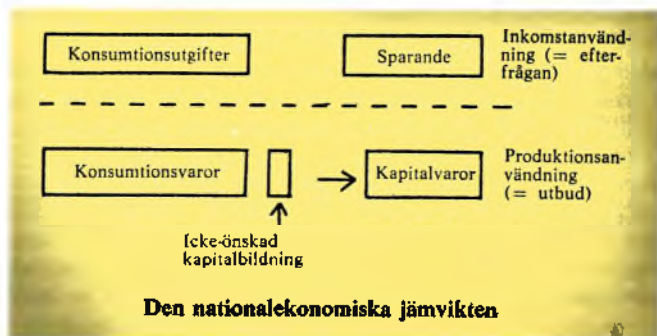
Exempel: Företagaren Sjöman använder 100 mk till inköp av råmaterial.

Sjöman ökar alltså sin kapitalbildning med 100 mk, eftersom han ökar sitt lager med detta belopp. Samtidigt går emellertid råvaruförsäljarens lager ner. Om också råvaruförsäljaren hade betalat 100 mk för varorna, minskar hans investeringar med samma belopp som Sjömans investeringar ökar. Både sparandet och kapitalbildningen förblir oförändrade. Men i det fallet att försäljaren hade betalat mindre än 100 mk för råvarorna, t.ex. 70 mk, då minskar hans lager med bara 70 mk, samtidigt som han får en inkomst om 30 mk. Detta är hans sparande. Sjömans investeringar har alltså ökat med 100 mk och försäljarens investeringar minskat med 70 mk. I ekonomin har investeringarna

ökat med 30 mk, dvs. just det belopp som sparats.

Vi har tidigare påstått att hushållens sparande inte i och för sig direkt leder till kapitalbildning i företagen, eftersom besluten fattas skilt. Av exemplet framgår dock att sparandet och investeringarna alltid är lika stora. Råder det då något slags konflikt mellan de två påståendena?

Visserligen stämmer det att sparandet alltid måste vara lika stort som kapitalbildningen, men av det följer inte att hushållen skulle använda sitt sparande till kapitalbildning eller låna det till företagen för att användas till investeringar. Om produktionsvärdet är 100 milj. mk och endast 70 milj. mk används till konsumtion, är sparandet 30 milj. mk. Företagssektorn måste alltså ha i sin besittning varor till ett värde av 30 milj. mk som inte har sålts till konsumenterna. Företagen har mera byggnader, maskiner eller lager. Företagen har investerat för 30 milj. mk antingen de ville det eller inte.

Figur 3.2

Sparandet är nu lika stort som kapitalbildningen. En del av kapitalbildningen kan emellertid vara icke-önskad. Producenterna ville kanske investera för bara 25 milj. mk. När de märker att de inte kan sälja hela sin slutproduktion till konsumenterna, minskar de produktionen. Sparandet leder alltså alltid till

kapitalbildning, men om den önskade kapitalbildningen inte är exakt lika stor som sparandet, utan t.ex. mindre såsom i det här fallet, då är den överflödiga kapitalbildningen icke-önskad. Produktionen minskas för att undvika en alltför stor kapitalbildning. Endast i det fallet att företagen vill använda just 30 milj. mk till kapitalbildning, är inkomstanvändningen exakt lika stor som produktionsanvändningen och totalefterfrågan för konsumtion och kapitalbildning lika stor som totalutbudet av produktion. Det råder alltså balans mellan totalutbud och totalefterfrågan.

Repetitionsfrågor

1. Jämför produktionsanvändningen och inkomstanvändningen med varandra. Varför är de lika stora? Nämn alternativa vägar för sparandet att finansiera kapitalbildning.
2. För under en månad bok över din familjs utgifter för att kunna räkna ut vad livsmedlens, klädernas, boendets och andra utgiftefs andelar är. Kan ni spara? För vilket ändamål sparar ni?
3. Vad annat kan ingå i familjens disponibla penningmängd än inkomster av arbete och egendom? En del familjer åtnjuter natura förmåner som är värda pengar, de kan alltså konsumera utan att använda pengar. Kan du räkna upp några natura förmåner av det här slaget?
4. Hur skulle du använda dina pengar om du fick:
a) en löneförhöjning om 10 %,
b) en 5000 marks tipsvinst,
c) eller ärvde 10000 mark?
Jämför inkomstanvändningen med det sätt på vilket du nu använder dina inkomster.
5. Vad är det för underligt med att sparandet och kapitalbildningen är lika stora?
6. Varför blir kapitalbildningen lika stor som sparandet oberoende av företagarnas beslut? Varför kan man ändå anse att kapitalbildningen är viktigare än sparandet för produktionsnivån?

4 PRODUKTION OCH INKOMST

I det föregående kapitlet granskade vi efterfrågesidan av den totalbild av ekonomin som framfördes i början av boken. Vi fäste oss speciellt vid att totalproduktionen kan användas på två sätt, till konsumtion eller till kapitalbildning. Vi konstaterade att det sätt man disponerar produktionen på framför allt beror på efterfrågan som åter är beroende av konsumtionskvoten och dess motsats sparkvoten i användningen av nationalinkomsten. I det här kapitlet skall vi försöka svara på följande frågor:

- 1) Hur uppstår produktionen?
- 2) Hur uppstår inkomsterna eller nationalinkomsten?

För att svara på den förra frågan skall vi studera vissa viktiga faktorer som har betydelse för förhållandet mellan produktionen i nationalekonomin och de för produktionen disponibla produktionsfaktorerna. Svaret på den senare frågan får vi genom att studera vilka faktorer som inverkar på lönerna, räntorna och vinsternas höjd.

4.1 PRODUKTION OCH PRODUKTIONSFAKTORER

Vi har kunnat påvisa att konsumtionen beror på inkomstnivån, och på samma sätt kan vi också påvisa att produktionen beror på priserna och mängderna av produktionsfaktorerna arbetskraft, kapital och naturtillgångar samt på den förväntade vinst-

Nationalekonomins produktionsfunktion

nivån. Vi kan föreställa oss att vi är företagare. Vi tillverkar och säljer t.ex. brunnrör. Mängden brunnrör beror naturligtvis på hur mycket arbetskraft och maskiner vi kan disponera i företaget. Om vi i stället idkar jordbruk, måste vi utom dessa faktorer också fästa avseende vid naturtillgångarna, dvs. den odlingsbara jorden och dess kvalitet. Situationen är densamma ur hela ekonomins synvinkel. Totalproduktionen i ekonomin beror på hur mycket arbetskraft, produktivt kapital och naturtillgångar produktionen kan disponera över.

Vinsten styr produktionsfaktorerna till de lönsammaste sektorerna

Den vinst som står att få vid produktion inom olika sektorer styr produktionsfaktorerna till de mest lönsamma sektorerna. Om vinsten inom någon sektor blir för liten, drar sektorn inte mera till sig nya företagare, produktionen minskar. Stora vinster är åter ett tecken på kraftig efterfrågan inom en sektor. Lockade av de större vinsterna dras produktionsfaktorerna från sektorerna med små vinster till mera lönsamma sektorer, från svag till stark efterfrågan. Konkurrensen hindrar vinsten inom sektorer med stark efterfrågan från att bli orimligt stor.

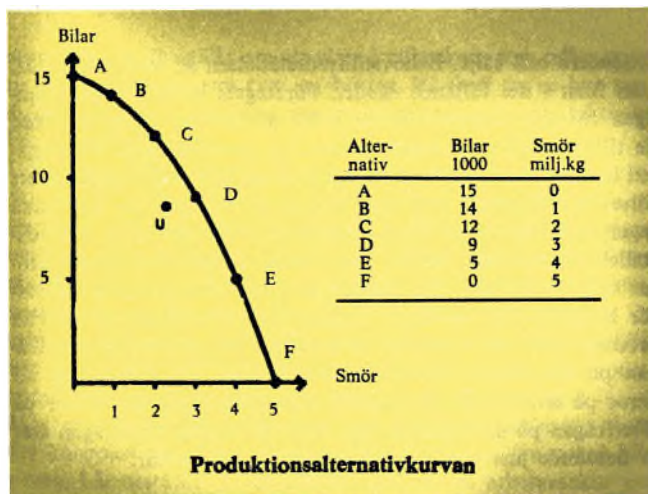
PRODUKTIONSALTERNATIVEN I EKONOMIN

Den ekonomiska verksamheten ligger i att välja mellan olika alternativ. Såväl produktionsresurserna som tiden är begränsade. Om man vill ha mera av någonting måste man kanske avstå från någonting annat. Denna vallsituation illustreras av kurvan för nationalekonomins produktionsalternativ.

Om man antar att samhället koncentrerar alla sina resurser på bilproduktion, så kan man producera 15 000 bilar i månaden men inget smör (figur 4.1). Om man vill producera också smör, är det nödvändigt att minska på bilproduktionen, man måste frigöra arbetskraft och kapital från bilproduktionen och överföra dem till smörproduktionen. Inom möjligheternas gräns ligger att producera t.ex. 9000 bilar och 3 milj. kg smör. Om alla resurser koncentreras på smörproduktion kan man få t.ex. 5 milj. kg smör, men då måste man också helt avstå från bilarna.

På kurvan finns alla de olika produktionsalternativ som ligger inom gränserna för samhällets resurser. Resurserna räcker inte till att gå utanför kurvan. I stället kan man räkna inna för kur-

EFTERFRÅGAN PÅ PRODUKTIONSFAKTORER OCH PÅ PRODUKTION

Figur 4.1

van. Då utnyttjas alla resurser inte till fullo, det finns alltså outnyttjad kapacitet, en del av medborgarna är arbetslösa eller en del av den odlingsbara jorden är obrukad (punkt U).

Med hjälp av produktionsalternativkurvan kan man analysera också flera andra alternativ: skall resurserna koncentreras på produktionen av nödvändighetsvaror eller lyxvaror, offentlig eller privat, nuvarande eller framtida konsumtion.

EFTERFRÅGAN PÅ PRODUKTIONSFAKTORER OCH PÅ PRODUKTION

Varför finns det efterfrågan på olika slags konsumtionsvaror? Varför vill konsumenten köpa t.ex. en tidning eller en överrock? Därför att han har nytta av dem. Konsumenten tycker att det är nödvändigt att läsa tidningen eller att ha en värmande överrock. Men vilka motiv har då producenten när han köper produktionsfaktorer? Det är knappast troligt att han anställer arbetskraft enbart för att få fysisk eller psykisk tillfredsställelse. Han vill köpa produktionsfaktorer för att kunna

**Behoven bakom konsumtions-
efterfrågan**

Av konsumtions-
efterfrågan kan
man härleda
också efterfrågan
på produktions-
faktorer

producera och sälja. Behovstillfredsställelsen är med också här, men först i det följande skedet. Företagets kunder köper nämligen företagets produkter bara för att de har nytta av dem, de tillfredsställer ett behov genom att använda dem. Företagaren är inte intresserad av att köpa en maskin som duger till att tillverka produkter som inte längre är i ropet, för det finns ingen efterfrågan på dessa produkter. Konsumentens tillfredsställelse bestämmer således i sista hand vilka produktionsfaktorer som efterfrågas. Efterfrågan på produktionsfaktorer är därför härledd. När en expert känner till efterfrågan på en viss produkt, t.ex. en överrock, så kan han också härleda efterfrågan på råmaterial, arbetskraft och kapital. Efterfrågan på ull beror på efterfrågan på ylletråd; dess efterfrågan åter beror på efterfrågan på det tyg som den vävs till. Tygets efterfrågan åter är beroende just t.ex. av efterfrågan på överrockar.

Man kan härleda efterfrågan på produktionsfaktorer via flera mellansteg från efterfrågan på slutprodukter.

Det behövs mer
än en produk-
tionsfaktor

Produktions-
faktorerna
ersätter
varandra

Men å andra sidan förvandlas inte produktionsfaktorerna var för sig till slutprodukter under produktionsprocessens gång. Produktionen består i stället av att olika produktionsfaktorer kombineras. Produktionsvolymen beror på mängden av mer än en produktionsfaktor. Man kan t.ex. producera en överrock bara genom att kombinera alla basproduktionsfaktorer. Det blir ingen rock av tyget utan maskiner och arbete, utan att någon organiserar produktionen och tar ansvaret för följderna av goda och dåliga beslut. Produktionsfaktorerna kan kombineras på flera olika sätt. En rock kan tillverkas t.ex. med en stor insats av arbete och liten kapitalinsats eller tvärtom genom att spara på arbete med hjälp av en stor kapitalinsats.

Produktionsfaktorerna kan alltså delvis ersätta varandra.

Efterfrågan på en produktionsfaktor beror alltså inte enbart på efterfrågan på slutprodukter, utan också på efterfrågan på andra produktionsfaktorer.

LAGEN OM AVTAGANDE GRÄNSAVKASTNING

Beroendet mellan produktion och produktionsfaktorer kan också belysas med hjälp av lagen om avtagande gränsavkast-

ning. Låt oss föreställa oss att vi är jordbrukare som odlar potatis på en åkerlapp om t.ex. en hektar. Vi skall nu se hur produktionsvolymen påverkas av att insatsen av en produktionsfaktor, arbetet, ökas.

Det är helt klart, att om vi inte arbetar, inte ens sår och skördar, så får vi inte heller en enda potatis i skörd. Men om vi använder t.ex. en arbetsvecka lämpligt fördelad på att sortera utsädet, sätta potatisen, mylla och skörda, så kan vi få en skörd på t.ex. 10 ton. Men vad händer om vi offerar två arbetsveckor på samma areal, får vi då en dubbel skörd? Det är möjligt att skörden fördubblas, det är inte heller alldeles omöjligt att den mer än fördubblas beroende på hur effektiva konstgödsel och maskiner arbetarna har till sitt förfogande.

Men om vi inte ökar på något annat än arbetsinsatsen, så är det knappast troligt att skörden fördubblas, om den också blir större. Låt oss anta att en arbetsinsats på två arbetsveckor ger en skörd på 15 ton. En fördubbling av arbetsinsatsen ger alltså en produktionsökning om 5 ton. Antagligen skulle ytterligare en tredje arbetsvecka leda till en ytterligare produktionsökning, men utan en ökning av andra produktionsfaktorer skulle den tredje arbetsveckan kanske bara ge en produktionsökning om 3 ton. En fjärde vecka skulle ge 2 ton till, en femte ett ton.

Provet skulle emellertid klart visa att om man ökar insatsen av en produktionsfaktor men håller de andra oförändrade, så får man visserligen en ökning i produktionen, men varje ökning i insatsen av denna ena produktionsfaktor ger en allt mindre produktionsökning. I produktionsteorin kallas detta för lagen om avtagande gränsavkastning. Lagen gäller för varje produktionsfaktor.

Vad har det för effekt att förändra insatsen av en produktionsfaktor?

Produktionsfaktorernas gränsprodukt

Arbetsinsatsens inverkan på produktionsmängden

Arbetsinsats	Produktion	Produktionsökning
0	0	
1	10	10
2	15	5
3	18	3
4	20	2
5	21	1

Tabell 4.1

Samma prov kunde också utföras på så sätt att man hela tiden hade samma arbetsinsats, men den odlade arealen förändrades. Skörden per hektar skulle efter en viss punkt avta för varje ökning i arealen.

Om insatsen av en produktionsfaktor ökas medan de andra hålls oförändrade, så minskar produktionsökningen för varje ökning i produktionsfaktorn.

STORPRODUKTIONENS FÖRDELAR

En företeelse som på sätt och vis är motsatsen till lagen om avtagande avkastning står att finna i den fördel som uppstår, när man producerar i stor skala. Inom många industribranscher leder en fördubbling av insatsen av alla produktionsfaktorer till en produktionsökning avtagande gränsavkastning är inte helt motsatta förteelser, för fördelarna med storproduktion uppnås vid en ökning av insatsen av alla produktionsfaktorer i samma proportion. Lagen om avtagande gränsavkastning träder däremot i kraft när man bara ökar insatsen av en produktionsfaktor. Storproduktion blir fördelaktig när en eller flere av följande produktionsmetoder kan tas i bruk:

- 1) produktionen baseras på annat än människokraft (t.ex. vattenkraft, elektricitet, atomkraft),
- 2) man utnyttjar automation och självreglerande mekanismer (t.ex. livsmedelsförädling och -packning)
- 3) man utnyttjar standardiserade och utbytbara delar
- 4) komplicerade arbetsprocesser delas upp i enkla delprocesser som kan upprepas

**Storproduktion
kräver stora
marknader**

Dessa produktionsmetoder kommer till sin rätta bara om produktionen kan vara tillräckligt stor, dvs. när företaget har en tillräckligt stor marknad. Vi kan som exempel ta produktionen av personbilar i Finland. Problemet har ingalunda legat i bristande teknisk färdighet utan i att man har varit osäker på om en inhemsk bil kunde säljas i så stora kvantiteter att produktionen blir lönsam. Det är av central betydelse för bilproduktionen att bilarna kan sättas samman i fortgående serieproduktion. Detta uppnår man först vid en årsproduktion om närmare 100 000 bilar, och det förutsätter då också att arbetskraften har

PRODUKTIONSFAKTORERNAS INVERKAN PÅ PRODUKTIONEN

specialiserat sig. För att en inhemsk bil skall bli lönsam borde den alltså på kort tid erövra hela hemmamarknaden eller en betydande del av den internationella marknaden, där konkurrensen är ytterst hård.

Den internationella ekonomiska integrationen baserar sig nu enbart på de fördelar som står att uppnå genom storproduktion och specialisering, men detta motiv är också fullt tillräckligt. Det påstås att i och med den utvidgning av marknaderna som EFTA innebar, så har det nu blivit lönsamt att producera korkskruvar också för vänsterhänta i Sverige.

PRODUKTIONSFAKTORERNAS INVERKAN PÅ PRODUKTIONEN

Man skiljer traditionellt mellan tre olika produktionsfaktorer: naturtillgångarna eller helt enkelt jorden, arbetet och kapitalet. Ibland betraktas företagandet, dvs. företagarens verksamhet, som en skild produktionsfaktor. Detta gör man för att ersättningen för företagsverksamhet till sin natur skiljer sig från ersättningen för annat arbete. Arbete ersätts med lön, jord med hyra, kapital med ränta och företagsamhet med vinst. Vinsten är den rest som företagaren har kvar, när han från sina försäljningsintäkter har betalat de kostnader som produktionsfaktorerna förorsakat. Hur betydande är då de olika produktionsfaktorerna i hela ekonomins produktion? Detta framgår av tabell 4.2.

Jord, arbete,
kapital

Vinsten är en
restpost

Produktionsfaktorerersättningarna i Finland år 1975

	mrd mk	%
Löner och socialskyddsavgifter	54.0	68
Inkomster av förmögenhet	7.5	9
Företagarinkomst	10.1	13
Inkomstöverföringar mm.	8.4	10
	80.0	100

Tabell 4.2

Av tabellen framgår att arbete är den överlägset viktigaste produktionsfaktorn. Dess betydelse blir ännu större om man beak-

Arbetet är den viktigaste produktionsfaktorn

tar att den största delen av företagarikomsten och vinsten är sådan ersättning för företagarens egen arbetsinsats som är helt jämförbar med lön för arbete.

Produktionsfaktorernas andel av nationalinkomsten förklarar givetvis inte allt om dess betydelse. Förändringarna i insatserna av produktionsfaktorer är minst lika intressanta som faktorernas relativa andelar av helheten. Hur mycket växer produktionen i ekonomin, om arbetsinsatsen ökar med t.ex. 10 %? Hur påverkar kapitalets tillväxt produktionen? Utredningar har påvisat att arbetsinsatsens relativa betydelse är störst. Enligt dessa utredningar leder en ökning om 10 % i arbetsinsatsen till en ökning om 7.8 % i industriproduktionen i Finland. På samma sätt leder en ökning i kapitalinsatsen om 10 % till en ökning i produktionen om bara 2.2 %. Men man bör minnas att det kan ta 10 år för arbetsinsatsen att växa med 10 %, medan kapitalinsatsen i ekonomin kan växa med 10 % under ett enda år. För produktionsökningen är således kapitalbildningen viktigare än arbetskraftens tillväxt. Om man fäster uppmärksamhet inte bara vid produktionsfaktorernas kvantitet utan också vid deras kvalitet, kan man skilt från de tre produktionsfaktorerna studera också hur det tekniska kunnandet har utvecklats. Nya uppfinningar och bättre metoder innebär att man med en lika stor insats av produktionsfaktorer som förut uppnår en större produktion. Den finländska forskaren O.E. Niitamo har kunnat påvisa, att en ökning i kunskapsnivån leder till en märkbar ökning i produktionen. Enligt honom medför en ökning om 10 % i utbildningsnivån i och för sig en ökning i produktionen om 5.5 %.

Tillväxten beror främst på kapitalet

Större kunskap ökar produktionen

4.2 INKOMSTBILDNINGEN

Om man granskar produktionen ur hela företagssektorns synvinkel, bör man fästa uppmärksamhet en vid följande problem:

1. Hur stort är utbudet på de olika produktionsfaktorerna?
2. Vilka faktorer påverkar de priser som betalas för de olika produktionsfaktorerna?

Produktionens volym och struktur i ekonomin beror på dessa faktorer.

Men samtidigt som man får veta produktionens volym och

struktur får man också veta hur stora totalinkomsterna, nationalinkomsten, är. Vi har i första kapitlet konstaterat att hushållssektorn i sista hand äger alla produktionsfaktorer i ekonomin. All den inkomst som uppstår som en följd av produktionen kommer alltså hushållssektorn, dvs. konsumtionssektorn, till godo. Företagen betalar lön till sina arbetare, ränta och hyra till kapitalets ägare, samt delar i form av dividender ut sin vinst till sina ägare. Lönerna, räntan, hyran och vinsten är alltså alla ersättning för produktionsfaktorer, inkomster för produktionsfaktorernas ägare, konsumenterna. När lönen, hyran, räntans och vinstens storlek slås fast, då slås också nationalinkomsten fast.

UTBUDET PÅ ARBETSKRAFT OCH LÖNEN

Arbetet är den viktigaste av produktionsfaktorerna. Av alla utbetalda produktionsfaktorsersättningar i Finland år 1968 utgjorde lönerna 63 %. I själva verket var lönernas andel ännu större, för en stor del av företagervinsten utgör i verkligheten ersättning för företagarens arbetsinsats.

Vilka faktorer påverkar den mängd arbetskraft som står till buds för produktionen?

1. **Folkmängden.** Utbudet på arbetskraft beror naturligtvis först och främst på befolkningens storlek. I Finland överskreds 4-miljonersgränsen år 1950. I detta nu är befolkningen ungefär 4.7 miljoner. Enligt prognoserna uppnås 5 miljoner år 1980. Befolkningstillväxten beror på tre faktorer, nativiteten, mortaliteten och emigrationen. År 1972 uppgick nativiteten till 12.7 promille av folkmängden, medan mortaliteten var 9.6 promille och emigrationen 1.2 promille. Den verkliga befolkningsökningen var således 4.3 promille eller ca 20 000 personer under ifrågavarande år. Under de första åren av vår självständighet var såväl nativiteten som mortaliteten betydligt högre, men befolkningsökningen var nästan exakt lika stor som 50 år senare.

2. **Befolkningens struktur.** Utbudet påverkas förutom av befolkningstillväxten på ett avgörande sätt också av befolkningens struktur. Ur arbetskraftssynpunkt är det viktigt hur stor andel den arbetsföra befolkningen, i åldern 15–64 år, utgör av hela befolkningen. Femtio år sedan var denna andel ungefär 60 %,

nu är den ungefär 65 %. Dessa åldersklasser livnär med sitt arbete också de unga och gamla.

3. **Arbetstidens längd.** En tredje faktor av betydelse för utbudet på arbetskraft är arbetstidens längd. Övergången från 45 timmars vecka till 40 timmars vecka innebar i och för sig att arbetsinsatsen minskade med 10 %. Denna minskning kompen-serades emellertid på kort tid av en ökning i arbetets produktivitet och i arbetskraftens storlek.

Ur hela nationalekonomins synpunkt är det av intresse hur lö-nenivån påverkar antalet utförda arbetstimmar. Vid låg in-komstnivå är det nämligen så att man är villig att arbeta flere timmar i veckan därför att det innebär högre inkomster. Om tilläggsstimmarna är övertid är också lönen högre än för nor-maltimmar, vilket gör övertidsarbetet ännu mera lockande. Allt efter som lönenivån stiger blir emellertid övertidstimmarernas lockelse allt mindre, och slutligen försvinner intresset för extra förtjänst genom tilläggsstimmar helt. När lönenivån stiger blir i stället levnadsstandarden så hög att man föredrar mera fritid, dvs. en kortare arbetsvecka, framför tilläggsinkomster. Fritiden betraktas alltså som en produkt som man är villig att offra en del av sina arbetstimmar och inkomster för.

Hur är det då med lönen?

Vilka faktorer påverkar lönenivån?

Storföretagens chefer förtjänar också i Finland över 200000 mark per år, dvs. mer än 15000 mark per månad. Cheferna för statens ämbetsverk har en månadslön 8000—10000 mark, medan en professor förtjänar över 5000 mark i månaden. Minimilönen är ca 1300 mark i månaden.

På vad beror lönedifferenserna?

1. **Arbetets art.** Det är lätt att förstå en del av lönedifferenserna. Skillnaderna i arbetets art, i hur tilltalande arbetet är, förutsätter skillnader i lönerna. Lönedifferensen utgör då en ersättning för det ansvar som arbetet medför, för farligt och smutsigt arbete eller andra liknande faktorer. På samma sätt utgår ersättning för oregelbundet arbete, nattarbete, helgarbete. Å andra sidan kan det finnas uppgifter som är så eftertraktade att det alltid finns sökande trots relativt låg lön. Kanske detta är förklaringen till att en del tjänstemän har låg lön.

Fritiden är ett tecken på levnadsstandard

2. **Arbetskraftens kvalitet.** Om all arbetskraft var likadan så skulle man kunna förklara alla löneskillnader enbart som ersättning för arbetets varierande art. Så ligger det emellertid inte till, utan det finns stora skillnader i olika människors förmåga och skicklighet. En del av skillnaderna i löner beror alltså på arbetskraftens varierande kvalitet. För en viss arbetsuppgift finns det knappast två likvärdiga arbetare. Den ena är mera omständig, den andra snabbare. Skillnaderna i arbetskraftens kvalitet kan till och med vara så stora att en viss arbetsinsats är helt enastående. En erkänd sångares eller konstnärs arbetsinsats är så enastående att det inte finns någon som kan härma efter den. Det är utgående från denna synpunkt som en konstnärs stora arvoden skall förstås.

3. **Utbildningskostnaderna.** När man förundrar sig över att en läkare har en årsinkomst på över 100 000 mark, så måste man komma ihåg de kostnader han har haft för sin utbildning. En del av skillnaderna i löner kan också förklaras just med höga utbildningskostnader och lång skolningstid. Men hur blir då lönen det den i varje enskilt fall är?

Vad bestämmer lönenivån?

1. **Den järnhårda lönelagen** är en gammal pessimistisk förklaring på lönenivån. Man har å ena sidan påstått att befolkningen hela tiden växer snabbare än livsmedelsproduktionen. Livsmedelen blir då allt njuigare varor, och en allt större del av lönen går till inköp av livsmedel. Den verkliga lönen, reallönen, tenderar alltså att ligga vid existensminimum. Man har å andra sidan också påstått att lönenivån hela tiden kommer att ligga i närheten av existensminimum av den orsaken att det alltid finns arbetslösa som är villiga att arbeta till vilken lön som helst. Det har visat sig att dessa teorier inte stämmer.

Växer livsmedelsproduktionen i takt med befolkningen?

2. **Lönerna vid fri konkurrens.** Vi har ovan studerat löneskillnader som beror å ena sidan på skillnader i arbetets art, å andra sidan på skillnader i arbetskraften. Om löneskillnaden mellan två olika arbeten är större än skillnaden i arbetenas respektive attraktivitet, så är det naturligt att arbetskraften flyttar från det sämre till det bättre betalda yrket. På motsvarande sätt strävar arbetskraft med mindre utbildning till att skaffa sig tilläggsutbildning och byta bransch, om löneskillna-

den är större än vad skillnaderna i arbetskraftens kvalitet skulle förutsätta. Utbudet på arbetskraft ökar då för det bättre betalda arbetet.

Löneskillnaderna
motsvaras av
skillnader i
arbetets art och
arbetskraftens
kvalitet

När utbudet ökar blir det konkurrens om arbetsplatserna. Detta tenderar att pressa ner lönen eller åtminstone dämpa stegringstakten. Samtidigt minskar utbudet på arbetskraft för det sämre betalda arbetet på grund av att arbetskraft flyttar till den andra branschen. Då blir det brist på arbetskraft, och arbetsgivarna konkurrerar om arbetskraften. Konkurrensen består i att erbjuda högre löner. Löneskillnaderna tenderar på detta sätt att minska och stabiliseras på en nivå där ingetdera arbete tenderar att dra till sig arbetskraft från den andra branschen:

Lönerna är alltså i jämvikt när löneskillnaderna helt motsvarar skillnaderna i arbetets art och arbetskraftens kvalitet.

3. Löneförhandlingar. Så här skulle alltså lönerna bestämmas, om det verkligen var konkurrens mellan arbetstagarna när utbudet på arbetsplatser är litet eller om arbetsgivarna verkligen konkurrerade om arbetarna med lönen när det är brist på arbetskraft. Så är det emellertid inte i verkligheten. Varken arbetstagarna eller arbetsgivarna auktionerar om arbetsplatserna enligt vem som erbjuder mest eller begär minst. För varje arbete betalas en lön som arbetsmarknadsorganisationerna har kommit överens om i inbördes förhandlingar helt oberoende av om det är stort utbud på arbetskraft eller om det råder brist på arbetskraft.

Löneför-
handlingar

Lönerna bestäms alltså vid arbetsmarknadsorganisationernas förhandlingar.

Vad talar man om vid förhandlingsbordet? På vilka grunder framför arbetstagarnas representanter sina krav på löneförhöjningar, och hurudana motargument använder arbetsgivarna? Vid varje förhandling har ett eller flera av följande påstående en central ställning:

Är det arbets-
givarens eller
arbetstagarens
fel om det
blir strejk

1. **Levnadskostnaderna.** Om levnadskostnadsindex stiger, hänvisar arbetstagarnas representanter till skedda eller förväntade förändringar i levnadskostnaderna. Om levnadskostnadsindex sjönk, så skulle åter arbetsgiversidan använda det som ett argument.

2. **Betalningsförmågan.** Om den förhandenvarande industribranschen har klarat sig bra, hänvisar arbetstagsidan till att

industrins betalningsförmåga har förbättrats. Om branschen har svårigheter vädjar arbetsgivarsidan till sin svaga betalningsförmåga.

3. **Arbetets produktivitet.** Om arbetsproduktiviteten inom branschen har förbättrats eller försämrats, vädjar endera parten till detta.

4. **Gångse lön.** Om den gångse lönen inom andra liknande arbeten är högre eller lägre, så vädjar man till detta.

5. **Intäkter — kostnader.** Fackföreningsledarna hänvisar till den positiva inverkan som en högre lönenivå har på konsumenternas köpkraft och därmed hela nationalinkomsten. På detta svarar arbetsgivarna med att säga att löneförhöjningarna också ökar kostnaderna.

6. **Nyckelbranscherna.** När mindre branscher förhandlar om lönerna, så brukar man vädja till de resultat som redan eventuellt uppnåtts i sådana nyckelbranscher som metall- och byggnadsindustrin.

7. **Vanans makt.** Såväl arbetsgivar- som arbetstagarparten är vana vid regelbundet återkommande löneförhöjningar. I förhandlingarna är det ytterst sällan fråga om löneförhöjningens vara eller icke vara, utan det är bara fråga om hur mycket. Att det blir någon förhöjning är självklart.

Det är ur bägge förhandlingsparternas synpunkt fördelaktigt att sträva till en sådan lösning som tryggar en hög och jämn sysselsättningsnivå samt stabila priser. Om lönerna stiger mera än produktiviteten inom branschen har ökat, kommer kostnadsökningen att överföras till priserna som höjs. Med prisförhöjningarna stiger också levnadskostnaderna, och detta utlöser nya krav på löneförhöjningar. På detta sätt kan en inflationspiral komma igång, och den skadar framför allt inhemskas produkters konkurrensförmåga såväl inom som utom landet. Alltför stora löneförhöjningar kan påverka sysselsättningen just på det sättet att den inhemskas produktionen blir olönsam och antalet arbetsplatser minskar.

Full sysselsättning kunde i princip säkerställas, om i branscherna där produktivitetsökningen har varit större än genomsnittet, dvs. där produktionskostnaderna har minskat, en del av denna ökning överfördes till konsumenterna i form av prissänkningar, medan en del gick till arbetarna i form av löneförhöjningar. Inom branscher där produktivitetsökningen har varit mind-

Produktiviteten
som rättesnöre
för förhöjningarna

re än genomsnittet borde priserna i stället höjas för att säkerställa möjligheten till löneökningar också inom dessa branscher. Det är dock varken lätt eller enkelt att tillämpa denna princip i praktiken.

KAPITAL OCH RÄNTA

$$\frac{\text{avkastning}}{\text{kapitalvärde}} = \text{ränte \%}$$

Ägaren till en maskin, byggnad eller ett jordområde upplåter sin kapitalvara för produktionsändamål eller använder den själv i produktionen av den orsaken att han väntar att han skall få en viss avkastning. Man jämför vanligen avkastningen med kapitalvarans värde, och den uttrycks vanligen i form av en årlig avkastningsprocent eller ränta.

Den årliga avkastningen i procent, räntan, är också det enda sättet att inbördes jämföra avkastningen av helt olika alternativa investeringsobjekt såsom byggnader, maskiner eller jordområden.

Räntan är ur ägarens synpunkt den avkastning han får, då han överlåter sin kapitalvara för produktiva ändamål. För den som brukar kapital är räntan däremot en kostnad som måste betalas för bruket av kapitalet. Såväl räntan som dess nära släkting hyran är således en ersättning för att produktionsfaktorer upplåts för produktiva ändamål alldeles på samma sätt som lönen.

Den enes inkomst är den andres kostnad

Vad är kapital egentligen? För vad betalas räntan?

När mannen på gatan talar om kapital, så menar han vanligen pengar. Då är också räntan en ersättning för att få låna pengar. Om man tänker närmare efter, så är det egentligen de varor man kan köpa för pengar som utgör kapital snarare än pengarna själva. Detta stämmer på samma sätt som att konsumtion är att utnyttja varor och inte pengar. Vi har tidigare konstaterat att arbetet, naturtillgångarna och kapitalet är de grundläggande produktionsfaktorerna. På vilket sätt skiljer sig då kapitalet från de övriga? Kapitalet är en producerad, av människan förfärdigad produktionsfaktor. Man kan rätt så snabbt producera mer av den, medan naturtillgångarna inte ökar alls och arbetskraften växer långsamt i takt med befolkningsökningen.

Kapitalets betydelse som produktionsfaktor kan illustreras med

Kapitalet är en producerad produktionsfaktor

ett alldeles primitivt exempel. Låt oss tänka oss att det för flera tusen år sedan bodde en fiskare vid stranden av en sjö. Till att börja med fiskade han helt utan hjälpmedel, med bara händerna. Kanske han fick en fisk i timmen. Under en åtta timmars arbetsdag kunde han kanske få åtta fiskar. En dag fick han emellertid en ny ide, han uppfann nätet. Under några veckor fiskade han för eget behov nu endast fyra timmar om dagen, medan han använde de återstående fyra timmarna till att knyta nät. Under den tid som fiskaren knöt nät måste detta samhälle nöja sig med en mindre konsumtion, men när väl nätet var färdigt mångdubblades fångsterna. Under den tid nätet knöts avhöll sig samhället från konsumtion för att i framtiden kunna konsumera mera. Nätet i egenskap av kapitalvara ökade samhällets produktion på samma sätt som en ökad arbetsinsats skulle ha gjort det. Nyttan av den ökade produktionen tillföll främst nätets ägare men också hela det övriga samhället, för det var inte bara nätets ägare utan hela samhället som kunde äta mera fisk. I något annat samhälle där man inte kände till nätet blev välbefindandet snabbt efter utvecklingen i detta samhälle som hade valt kapitalets kretslopp.

Kapitalet är en omväg till större produktion

1. Räntan som ersättning. Det pris man betalar för att utnyttja kapitalvaror,

räntan, är en ersättning man måste betala åt konsumenten för att han skall avstå från en del av sin dagliga konsumtion och i stället öka sin kapitalbehållning.

Enligt detta är också räntan på bankdepositioner en ersättning till konsumenten för att han inte använder sin lön till konsumtion utan överlåter den delvis i näringslivets tjänst för att finansiera kapitalbildningen.

2. Räntan styr bruket av resurserna. Det är lätt för oss att förstå räntans andra uppgift om vi minns att räntan möjliggör en jämförelse mellan olika investeringsobjekt:

räntan fungerar som en vägvisare som styr kapitalet till sådan produktion där avkastningen är störst.

När man gör sig av med t.ex. ett värdepapper som ger dålig avkastning, så betyder det att detta företag med låg räntabilitet kommer i finansieringssvårigheter. Om ett företag däremot kan betala hög ränta till sina aktionärer, så kan det lätt finansiera sin kapitalbildning, det växer och blomstrar.

VINSTEN — UTVECKLINGENS LOCKELSE

Vi har i det föregående granskat produktionens beroende av produktionsfaktorerna, i synnerhet betydelsen av de två viktigaste produktionsfaktorerna, arbetet och kapitalet, varpå den ersättning, lönen och räntan, som betalas för dem baserar sig. Det är ännu skäl att granska också ersättningen för den fjärde produktionsfaktorn, företagandet: vinsten. Ur konsumtionssektorns synvinkel är vinsten inkomst på samma sätt som lönen, hyran eller räntan. Inkomst av vinst används antingen till konsumtion eller sparande precis som all annan inkomst. Ur företagssektorns synvinkel är det däremot inte nödvändigt att betrakta vinsten som en kostnad på samma sätt som ersättningen för andra produktionsfaktorer.

Vinsten =
företagarens
inkomst

Vinsten kan närmast betraktas som det som blir över för företagaren, när han har betalat alla de kostnader som produktionen har förorsakat.

Exempel på denna typ av inkomster är jordbrukarens, den privata handelsmannens eller tandläkarens förtjänst. Dessa företagare får inkomster för de varor och tjänster som de producerar. Kostnaderna för produktionen måste betalas med dessa inkomster. Det som blir över är deras inkomst. Aktiebolagens vinst uppstår i princip på samma sätt. Också den är en rest som blir över när företaget har betalat produktionens kostnader. Vid dividendutdelningen blir också den en inkomst för konsumenten. Den självständiga företagarens, tandläkarens och jordbrukarens vinster är i själva verket lön för dessa företagares arbetsinsats, och ränta på det kapital som de har placerat i företaget. Den största delen av vinsten är alltså ingen egentlig vinst utan med kostnader jämförbar ersättning. Det är bara den del av vinsten som inte i denna mening kan ses som ersättning för någon delprestation som utgör vinst i den mening som man i vanligt tal avser. Vilka faktorer ligger bakom denna vinst?

Vinsten = en
osynlig produk-
tionsfaktors-
ersättning

1. Ersättning för innovationer. Låt oss tänka oss en företagare som med någon allmänt känd produktionsmetod producerar någon vanlig konsumtionsvara. Vi förutsätter nu att denna företagare kommer på en ny produktionsmetod med vilken han snabbare och billigare än tidigare kan tillverka sina varor.

Hans kostnader minskar, men han kan fortfarande sälja sina produkter till samma pris som förut. Hans vinst blir större.

En del av vinsten är nu ersättning för företagarens innovation.

Företagaren får lön för sin uppfinning i form av större vinst. En betydande del av företagarens uppgift är just att utveckla nya, kostnadsbesparande eller snabbare metoder. Därtill lockas företagaren av vinsten. Allt efter som dessa innovationer blir allmänt kända, förlorar den ursprungliga innovatorn en del av sin vinst i konkurrensen med de andra företagarna.

2. **Ersättning för risk.** Företagandet är alltid osäkert. Ingen vill ge sig in på ett osäkert företag utan ersättning. Ersättningen växer med osäkerheten. Detta är vinstens andra förklaring.

Vinsten är en ersättning för den osäkerhet som ansluter sig till företagsverksamheten.

Om vi får välja mellan två värdepapper, det ena en aktie till en liten såg med finansieringssvårigheter, det andra en statsobligation, så kräver vi större ränteykastning på det lilla företagets aktie än på pappret med säker avkastning, för att vi skall hålla dem för likvärdiga. Skillnaden är en ersättning för risken. Av samma skäl är företagsvinsten större i en osäker än i en riskfri bransch.

3. **Monopolvinst.** Om vi rannsakar oss själva, så menar vi kanske med vinst sist och slutligen inte någondera av de ovan beskrivna arterna. Vi betraktar dem som skälig ersättning, inte vinst. Måhända betraktar vi vinst som något man får utan att ha gjort något, utan insats. Finns det sådan vinst? — Detta slags vinst uppstår när en företagare har monopol på den produkt han säljer.

Företagaren får monopolvinst, om han kan hålla högre priser på sin vara än konkurrenterna och ändå få den såld.

Monopolvinsten är inte ersättning för någon verklig prestation. Den uppstår enbart av den orsaken att konsumenten inte är medveten om att han kan få motsvarande produkt till lägre pris av en annan företagare. Monopolvinst kan också uppstå, om några företagare sinsemellan har kommit överens om att

Konkurrensen
tryggar konsu-
mentens fördel

begränsa priskonkurrensen. Möjligheterna till monopolvinster minskar, om konsumenterna är väl insatta i marknaden och producenterna konkurrerar sinsemellan.

Med konkurrensen försvinner överloppsvinsten.

Repetitionsfrågor:

1. På vilka faktorer beror totalutbudet i ekonomin? På vilket sätt påverkar den förväntade vinsten utbudets volym?
2. Vilket är det inbördes förhållandet mellan efterfrågan på konsumtionsvaror och efterfrågan på produktionsfaktorer? Vad finns det för samband mellan efterfrågan på arbetskraft och efterfrågan på kapital?
3. Förklara vad man menar med lagen om avtagande avkastning och med fördelarna av storproduktion. På vilket sätt skiljer de sig från varandra? Vad har de gemensamt?
4. Ange några skäl till att man inom jordbruket i Finland strävar att öka enheternas storlek.
5. På vilket sätt påverkas produktionen av a) den tillgängliga volymen av de olika basproduktionsfaktorererna och b) förändringar i denna volym?
6. Vilka faktorer påverkar nationalinkomstens storlek och dess fördelning?
7. Vilka är de viktigaste faktorerna som påverkar utbudet på arbetskraft? På vilka grunder kan fritiden betraktas som en lyx- eller högstandardprodukt?
8. På vilka faktorer beror lönedifferenserna? Försök komma på ett alternativt yrke, som du skulle vara villig att arbeta i för samma lön som du har nu. Finns det något yrke som du skulle vara villig att arbeta i för en lägre lön än du har nu? Vad kräver du av ett sådant yrke?
9. Vilken är vikten av de olika påståendena beträffande löneförhandlingar? Motivera den ordning du själv väljer.
10. Vad är räntans viktigaste funktion?
11. Vilka är vinstens olika delkomponenter? I vilken ordning skulle du ställa dem enligt vikt? Vilken faktor har den största inverkan på vinsten?

5 PRISET, FÖRETAGET OCH KONKURRENSEN

I de två föregående kapitlen har vi studerat totalutbudet och totalefterfrågan i ekonomin. Konsumtionsandelen är avgörande såväl för totalefterfrågans nivå som för utbudets anpassning till efterfrågan. På motsvarande sätt beror totalutbudet på den mängd produktionsfaktorer som ekonomin har till sitt förfogande och på deras priser. Vi granskade också de faktorer som påverkar dessa.

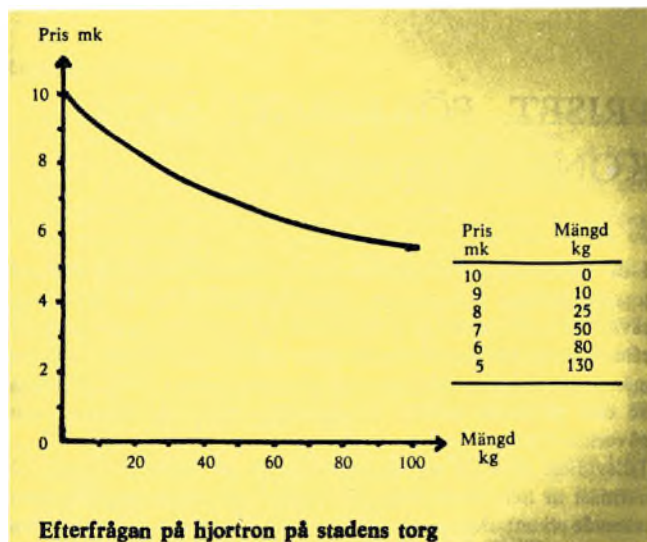
Tillsvidare har vår analys främst skett på basen av figur 1.2, närmast ur hela ekonomins synvinkel. I det tredje kapitlet konstaterade vi att den nationalekonomiska balansen beror på jämvikten mellan utbud och efterfrågan. I samma kapitel bekantade vi oss också med de faktorer som påverkar beteendet i totalefterfrågans basenhet, hushållet. I detta kapitel skall vi se att utbud och efterfrågan bestämmer också annat än nationalinkomstens nivå. Man kan nämligen påvisa, att varornas priser beror på det inbördes förhållandet mellan utbud och efterfrågan. Dessutom skall vi se hur basenheten i produktionen, företaget, anpassar sitt utbud till efterfrågan på sina produkter. För det tredje skall vi helt kort studera konkurrensen mellan företagen i näringslivet.

Priset är en funktion av utbud och efterfrågan

5.1 EFTERFRÅGAN, UTBUD OCH PRIS

På basen av vår erfarenhet tycker vi att det är helt klart att efterfrågan på en viss vara beror på dess pris. Varan har dålig åtgång om priset är högt, efterfrågan är alltså låg. Om priset där-

emot är lågt är också efterfrågan livlig och konsumenterna köper av varan i stora mängder. När hjortronsäsongen är som bäst på sommaren kan förhållandet mellan efterfrågan och utbud på torget se ut t.ex. som i figur 5.1.

Figur 5.1

Om priset på hjortron av någon orsak vore så högt som 10 mk/kg, skulle kanske ingen vara villig att köpa av dem. Om priset sänktes till 9 mark skulle en del läckergommar inte längre kunna motsiå frestelsen, och köpmannen skulle få sålt 10 kg. Efterfrågan skulle öka ytterligare allt eftersom priset går ner, och vid ett pris om 5 mk/kg skulle 130 kg kunna säljas. Detta konstruerade exempel har sin motsvarighet i verkligheten därför att:

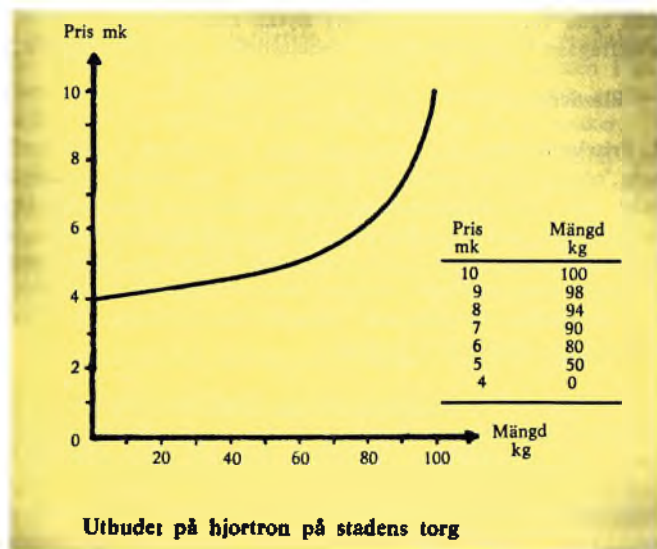
Efterfrågan ökar när priset sjunker, och efterfrågan minskar när priset stiger.

Efterfrågan ökar vid realisation

Detta gäller för nästan vilken vara som helst. Producenten behöver bara sänka priset tillräckligt för att få sin vara såld. Om

producenten däremot överväger att höja priserna, så måste han beakta att prishöjningen leder till minskad efterfrågan. Konsumenterna beter sig så vid prisförändringar.

Vad gör då producenten, i detta fall torghandlaren? Kanske är han villig att sälja sina hjortron t.ex. på sådana villkor som framgår av figur 5.2.

Figur 5.2

Ju högre priset är, desto villigare är producenten att sälja. Om han kan få 10 mk/kg, så är han villig att utan tvekan sälja alla hjortron han har med sig. Om priset är lägre, så reserverar han kanske några kilo för sig själv och sina vänner. Om priset sjunker ytterligare, så sparar han kanske alla bären för eget behov under den kommande vintern. Om priset sjunker under 6 mk säljer han bara motvilligt, och han överväger att försöka sig på torget i grannstaden. Om priset går ner under 5 mk/kg, så spikar han fast sina lådor och ger sig iväg från torget. Också om hans beteende gäller att:

Högre priser ökar utbudet, och lägre priser minskar utbudet.

EFTERFRÅGANS ELASTICITET

Elasticiteten är
ett mått på
förändringar

Det är av yttersta vikt för företagaren att känna till de faktorer som påverkar efterfrågan och förändringarnas inverkan på efterfrågan. Hur påverkas efterfrågan av förändringar i konsumenternas inkomster, prisförändringar på olika varor och speciellt på varor som kompletterar eller är substitut till producentens egna varor. Dessa faktorerers styrka kan uttryckas medelst efterfrågans inkomstelasticitet, priselasticitet och korselasticitet.

$$\text{Elasticiteten } E = \frac{\text{Volymförändringen i \%}}{\text{Prisförändringen i \%}}$$

1. **Priselasticiteten.** Om man vill dela in varorna i 'lyxvaror' och 'nödvändighetsvaror' är elasticiteten ett mycket lämpligt mått. Om priselasticitetens numeriska värde (= egenvärde) är mindre än 1, kan varan betraktas som en nödvändighetsvara. Låt oss ta som exempel det föregående fallet med hjortronen på torget samt ett fiktivt exempel på efterfrågan på de skjortor som ett företag tillverkar och dessutom konsumtionen av kaffe per person i statistisk belysning.

Uträkningen av elasticiteter

	Värde		Föränd-	Medel-	Procent-	Elasticitet
	Gammalt	Nytt	ring	tal	förändring	
Hjortron						
Mängd kg	80	130	50	105	47.5	47.5
Pris mk/kg	6	5	-1	5.5	-18.2	$\frac{-18.2}{47.5} = -2.6$
Skjortor						
Mängd st	1100	900	-200	1000	-20	-20
Pris mk/st	27	33	6	30	20	$\frac{20}{-20} = -1$
Kaffe						
	1961	1963				
Mängd kg	8.6	9.3	0.7	8.95	7.8	7.8
Pris mk/kg	9.12	7.80	-1.32	8.46	-15.6	$\frac{-15.6}{7.8} = -0.5$

Tabell 5.1

Enligt denna tabell är alltså hjortronen en lyxvara, medan kaffet är en nödvändighetsvara. Om skjortorna kan man varken säga det ena eller det andra.

Priselasticiteten är alltså vanligen negativ därför att ett högre pris minskar efterfrågan och ett lägre pris ökar efterfrågan.

2. Inkomstelasticiteten. På samma sätt kan man också beräkna efterfrågans inkomstelasticitet, alltså den procentuella förändringen i efterfrågan då inkomsten förändras med 1 procent. I allmänhet är inkomstelasticiteten positiv, högre inkomster leder till större efterfrågan, och om inkomsterna faller så minskar också efterfrågan. Naturligtvis kan man också finna produkter för vilka inkomstelasticiteten är negativ. När inkomsten i en familj stiger, kan efterfrågan på potatis minska därför att familjen i större utsträckning än tidigare börjar äta grönsaker.

3. Korselasticiteten, det tredje slaget av elasticitet, förefinns när efterfrågan påverkas av priset på någon kompletterande eller substituerande vara. Med korselasticitet förstår man den procentuella förändringen som sker i efterfrågan, när priset på en kompletterande eller substituerande vara förändras med 1 procent.

Korselasticiteten mellan substituerande varor är positiv.

T.ex. margarin och smör är två varor som substituerar varandra och därför också konkurrerar med varandra. Om priset på margarin stiger, så minskar efterfrågan på margarin, men samtidigt ökar efterfrågan på smör. Om man alltså vill smälta smörberget, så kan man göra det genom att höja priset på margarin.

Korselasticiteten mellan varor som kompletterar varandra är negativ.

Om priset på bilar sänks, så ökar naturligtvis efterfrågan på bilar. Denna ökade efterfrågan leder å sin sida också till större efterfrågan på bensin. Bensin och bilar är alltså varor som kompletterar varandra.

5.2 FÖRETAGETS KOSTNADER OCH PRIS

Vi skall nu övergå till att se saken ur ett företags synvinkel, vi skall studera dess utbud. Tidigare har vi konstaterat att totalproduktionen, dvs. totalutbudet i ekonomin, beror på tillgången på produktionsfaktorer. Företagets utbud beror också på till-

Utbudet beror på kostnaderna på samma sätt som efterfrågan beror på behoven

TOTALKOSTNADERNA

Bruttonational-
produkten beror
inte på kostna-
derna för
råmaterial

gången på produktionsfaktorerna och dessa priser.

I samband med företag brukar man inte tala om produktionsfaktorsättning, man talar om kostnader. Lönerna, räntorna och hyrorna är alla kostnader för företaget. Som produktion betraktas bara slutliga produkter, som antingen konsumeras eller används som kapitalinsats i produktionen. Detta är orsaken till att det i totalproduktionen aldrig ingår några kostnader för råmaterial. Ur ett enskilt företags synpunkt är emellertid råmaterialkostnaderna ofta av avgörande betydelse. För företaget är råmaterialet en produktionsfaktor som det köper av andra företag, och priset som betalas för råmaterialet är en kostnad lika väl som lönerna.

TOTALKOSTNADERNA

Stiger kostna-
derna om
produktionen
ökar?

När man diskuterar totalproduktionen är det meningsfullt att indela produktionsfaktorerna enligt ursprung i tre (eller fyra) olika kategorier, nämligen arbetet, naturtillgångarna, kapitalet (och företagandet). Denna indelning är inte viktig ur företagets synpunkt, för råmaterialet kan betraktas som en produktionsfaktor, men det kan också betraktas som en del av naturtillgångarna eller kapitalet. I stället är det viktigt om kostnaderna påverkas av produktionens storlek eller inte.

1. **Totalkostnaderna.** Det är helt klart, att företagets utbud främst beror på de totalkostnader (TK) som produktionen ger upphov till. Om ett företag inte kan täcka sina totalkostnader med sina försäljningsintäkter, måste det förr eller senare upphöra med sin verksamhet. Om man inte räknar med en viss minimivinst i företagets kostnader, så måste företagets totalkostnader vara en aning mindre än försäljningsintäkterna för att också företagarens egen inkomst skall säkerställas.

2. **De fasta kostnaderna.** Totalkostnaderna kan indelas i två olika kategorier, de fasta kostnaderna (FK) och de rörliga kostnaderna (RK). På kort sikt har företaget kostnader också om det inte producerar något. Hyran för byggnaderna måste betalas, räntorna betalas på lånen, värmen och nattvakten behövs oberoende av om företaget producerar något eller inte. I annat fall kan företagets existens äventyras. Dessa kostnader förändras inte heller beroende på om företaget producerar för full kapacitet eller bara för halv kapacitet.

3. **De rörliga kostnaderna.** En del av kostnaderna beror på produktionsvolymen. Kostnaderna för råmaterial och arbetskraft stiger allteftersom produktionen ökar. Om produktionen minskar, så sjunker också förbrukningen av råmaterial och det behövs mindre arbetskraft. Det är skäl att observera att när produktionen ökar eller minskar så förändras totalkostnaderna exakt lika mycket som de rörliga kostnaderna. Varför? Därför att de fasta kostnaderna inte alls förändras när produktionen ökar eller minskar.

I tabell 5.2 har vi ett enkelt exempel på ett företags kostnader. Av tabellen framgår också, hur kostnaderna beror på produktionsvolymen. Vi kan se att de fasta kostnaderna är oförändrade oberoende av produktionsvolymen. De rörliga kostnaderna och totalkostnaderna ökar däremot när produktionen växer. Om man jämför hur totalkostnaderna och de rörliga kostnaderna växer när produktionen ökar från 0 st till 1 st eller från 4 st till 5 st, så ser man att bägge växer lika mycket. Detta är helt

Kostnadernas förhållande till den producerade mängden

1 Produktionen st m	2 Fasta Kostn FK TK-RK	3 Rörliga kost- nader RK TK-FK	4 Total kost- nader TK FK + RK	5 Enhetskostnaderna		
				To- talt TEK TK/m	Fasta enhets- kostn. FEK FK/m	Rörliga enhets- kostn. REK RK/m
0		0				
1	20	4	24	24	20	4
2	20		30	15	10	5
3	20	18		12.7	6.7	6
4	20	28	48	12	5	7
5	20	40	60			
6	20	54	74	12.3	3.3	9
7	20	70	90	12.9	2.9	10

Tabell 5.2

naturligt, för om man från totalkostnaderna subtraherar den oföränderliga delen (dvs. de fasta kostnaderna), så får man till resultat just de rörliga kostnaderna. Fyll i de tomma utrymmena i tabellen på basen av vad du just har lärt dig. Du klarar dig med addition och subtraktion.

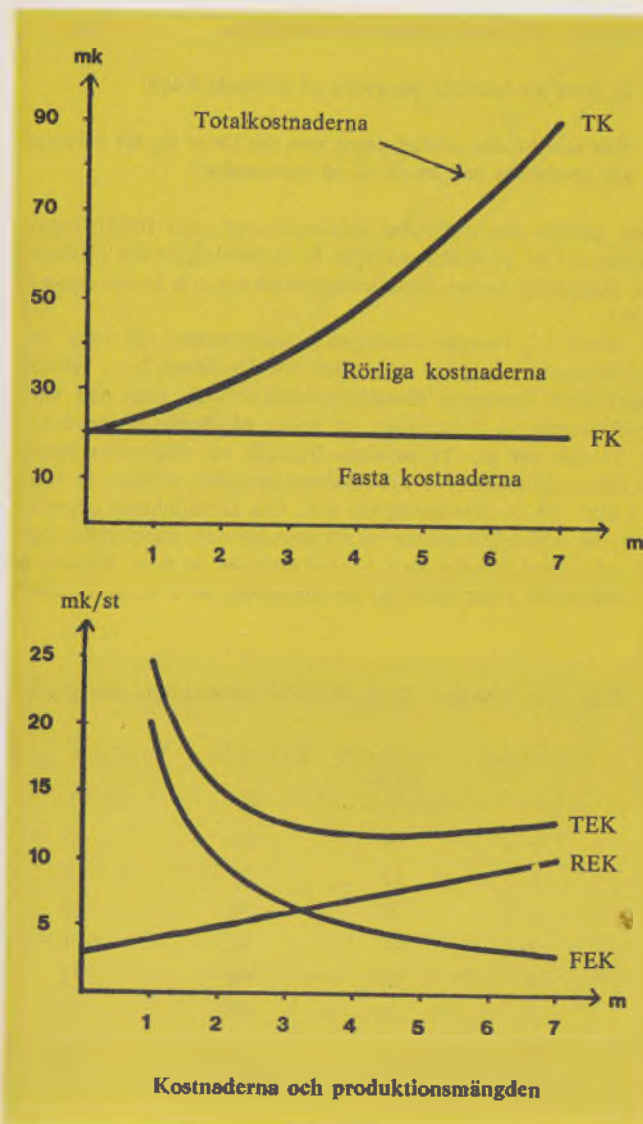
ENHETSKOSTNADERNA

Om man i grunden vill utreda hur produktionsvolymen hänger samman med produktionskostnaderna, så måste man ännu studera hur stora kostnaderna är per producerad enhet. Dessa kostnader kallas vanligen enhetskostnader eller gsnomsnittliga kostnader. Man får dem genom att dividera totalkostnaderna med produktionsvolymen ..

1. **Totalenhetskostnaderna.** Totalenhetskostnaderna får man genom att dividera totalkostnaderna (spalt 4) med produktionsvolymen. När man producerar bara en enhet, är totalkostnaderna och totalenhetskostnaderna lika stora. I detta exempel sjunker totalenhetskostnaderna till en början, men efter en viss punkt ($p=5$) börjar de stiga på nytt. Det är att märka att totalenhetskostnaderna eller kostnaderna/st inte, såsom man vid första anblick kunde tro, är det bästa rättesnöret när man skall besluta om hur stort utbudet skall vara.

2. **De fasta enhetskostnaderna.** Dessa kostnader får man genom att dividera de oföränderliga fasta kostnaderna med motsvarande produktionsvolym. De fasta enhetskostnaderna sjunker alltid när produktionen ökar. Varför? Därför att man dividerar samma oföränderliga summa med ett allt större tal.

3. **De rörliga enhetskostnaderna.** Dessa enhetskostnader får man på motsvarande sätt som de övriga enhetskostnaderna, man dividerar de rörliga totalkostnaderna med motsvarande produktionsvolym. Summan av de fasta och rörliga enhetskostnaderna skall naturligtvis vara lika stor som de totala enhetskostnaderna. Om man känner till två av dessa kostnadsslag, så kan man få reda på det tredje genom addition eller subtraktion. Detta kan man lätt kontrollera med hjälp av tabellen. I detta fall växer de rörliga enhetskostnaderna jämnt med en mark per enhet. Figur 5.3 har ritats på basen av tabell 5.2. Den visar alla de olika kostnadskategorierna samt deras egenskaper, dvs. beroende av produktionsvolymen.

Figur 5.3

VINSTEN OCH TOTALKOSTNADEBNA

Vi är först nu beredda att svara på följande fråga:

Hur stor är den mängd varor som det lönar sig för företaget att producera och bjuda ut på marknaden?

Vinsten =
försäljnings-
intäkterna —
totalkostnaderna

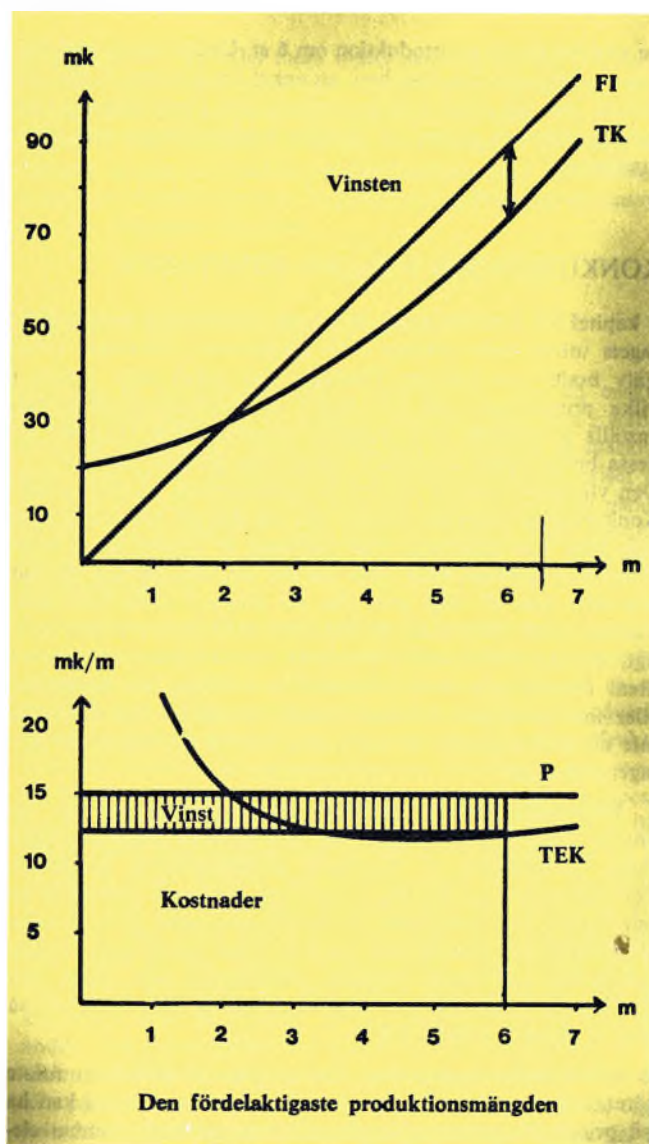
Man jämför produktionens totalkostnader med försäljningsintäkterna. Den produktionsvolym är fördelaktigast för företaget, där skillnaden mellan försäljningsintäkterna och kostnaderna är störst.

Ur tabell 5.3 framgår företagets totalkostnader vid varje produktionsnivå i enlighet med tabell 5.2. Dessutom har i tabellen tagits med företagets försäljningsintäkter och vinst vid varje produktionsnivå i det fallet att priset på företagets produkter är 15 mk per st. Av tabellen framgår att skillnaden mellan försäljningsintäkter och produktionskostnader, vinsten, är störst (16 mk) vid en försäljning om 6 st. Om försäljningen stiger till 7 st, är skillnaden mellan totalkostnader och totalutgifter bara 15 mk, alltså mindre än om produktionen är 6 st. Vinsten är 15 mk också i det fallet att produktionen är 5 st, alltså också

Den för företaget fördelaktigaste produktionsmängden

Produktion	Försäljnings- intäkt	Kostnader	Vinsten V
m	FI	TK	FI-TK
0	0	20	-20
1	15	24	- 9
2	30	30	0
3	45	38	+ 7
4	60	48	+12
5	75	60	+15
6	90	74	+16
7	105	90	+15

Tabell 5.3

Figur 5.4

nu mindre än vid en produktion om 6 st. Under denna nivå blir vinsten ännu mindre. Om bara en enhet produceras, så blir det förlust. Det var alltså möjligt att finna den fördelaktigaste produktionsvolymen genom att jämföra totalintäkterna med totalutgifterna.

5.3 KONKURRENSEN MELLAN FÖRETAGEN

I kapitel 5.2 koncentrerade vi oss på förhållandet mellan företagets utbud samt priserna och kostnaderna. Företaget fattar själv beslut om utbudet. Företaget kan också själv avgöra i vilka proportioner det vill bruka olika produktionsfaktorer, anställa arbetskraft eller anskaffa maskiner. Vid fattandet av dessa beslut måste det beakta också vissa externa faktorer.

Den viktigaste externa faktorn är konkurrensen på marknaden. Konkurrensen påverkar framför allt det pris till vilket företaget kan sälja sina produkter. Om företaget är ensamt inom branschen kan företaget själv välja om det vill sälja mycket till lågt pris eller litet till högt pris. Om det däremot råder hård konkurrens inom branschen, är priserna på så låg nivå som möjligt, nästan på nivå med kostnaderna varvid vinsten blir mycket liten. Företagarens enda alternativ är antingen att producera eller inte producera vid den rådande prisnivån. Det lönar sig inte att producera till ett lägre pris, och till ett högre pris kan ingenting säljas.

1. **Fullständig konkurrens** råder mellan företagarna när ett enskilt företag inte på något sätt kan påverka priserna. Under dessa förhållanden är företagets efterfrågekurva horisontal. Företagaren vet att han får samma pris för varan oberoende av hur mycket han producerar. Prisbildningen beror på marknads efterfrågan och utbudet från ett stort antal producenter. Under fullständig konkurrens försöker företagaren bara finna den fördelaktigaste produktionsvolymen. I princip sker detta just så som vi gjorde i kapitel 5.2.

2. **Ofullständig konkurrens.** Under dessa förhållanden måste företagaren också beakta den inverkan hans eget utbud kan ha på priset. Kostnaderna består måhända av exakt samma element som vid fullständig konkurrens. Kostnaderna kan alltså vara de samma som i exemplet i 5.2. Skillnaden ligger däri att

Företagets
verksamhetsför-
hållanden =
konkurrensen

Vid fullständig
konkurrens
anpassar före-
taget bara
volymen

Företaget
anpassar såväl
volym som pris.

företagaren för att sälja mera måste sänka priset på sin vara. Detta är alltså fallet med den fallande efterfrågekurvan, som belystes med exemplet om efterfrågan på hjortron.

Också nu kan företaget finna den fördelaktigaste produktionsvolymen genom att jämföra totalkostnaderna med försäljningsintäkterna. Produktionen är lönsammast vid den produktionsvolym där skillnaden är störst.

KONKURRENSEN I VERKLIGHETEN

Hurudan är då konkurrensen i verkligheten? Har ett enskilt företag ingen möjlighet att påverka prisbildningen, som i stället beror på förhållandet mellan utbud och efterfrågan på marknaden? Eller är det så att företaget själv kan bestämma priset på sin vara och t.ex. höja priset utan att behöva frukta att genast förlora sina kunder? Vi skall närmare studera några produkter, för vilka marknadsförhållandena är typiska för olika konkurrens-kategorier.

1. Närmast idealfallet med **fullständig konkurrens** är marknadsföringen av fisk och vissa jordbruksprodukter, i synnerhet grönsaker. Det finns så många grönsaksproducenter att en enskild företagare inte har någon som helst möjlighet att påverka priserna på marknaden. Priset på tomater, gurka och rotfrukter beror på förhållandet mellan utbud och efterfrågan och reagerar känsligt på förändringar. Det är mycket svårt för producenten att övertyga konsumenterna om att just hans gurkor är bättre än andra producenters, och att det därför också lönar sig att betala ett högre pris för dem. Konsumenten är inte intresserad av vem som har producerat gurkorna utan hur mycket de kostar. Den som säljer aldrig så litet under marknadspriset kan vara säker på god åtgång. Men å andra sidan lönar det sig inte för en producent att sälja under marknadspriset, för han kan också sälja sin produkt till marknadspris lika väl som alla andra. Om produkterna inte går åt till marknadspriset är utbudet större än efterfrågan och marknadspriset sjunker, varvid alla producenter blir tvungna att sälja sina produkter till lägre pris. Marknadsföringen av dessa produkter sker till stor del till det pris som man får på torgen, och reklamen för dessa produkter är mera reklam för produkten än för producenten.

Fullständig
konkurrens =
ingen pris-
konkurrens

2. Det finns flera olika varianter av ofullständig konkurrens. Man kan särskilja åtminstone följande tre huvudkategorier:

a) Närmast förhållandena under fullständig konkurrens är förhållandena vid ofullständig konkurrens då, när det finns många producenter, men det finns verkliga eller inbillade skillnader mellan de olika produkterna. Konsumenten kan t.ex. tycka att en viss producents kostym är bättre än någon annan producents kostym, och av denna orsak är han villig att betala ett högre pris för att få just den vara han vill ha. Textilierna och många av detaljhandelns märkesvaror är exempel på fall där producenten på basen av verkliga eller inbillade skillnader i produkterna kan göra reklam för just sin produkt. Typiskt för marknaden för denna typ av varor är också konkurrens med kvaliteten samt en rimligt rörelsefrihet i prissättningen.

b) Den andra möjligheten till ofullständig konkurrens finns inom en bransch där det finns få producenter, men där det inte finns några nämnvärda skillnader mellan produkterna. Prisbildningen för vissa av gruvindustrins produkter sker just under dessa förhållanden. Antalet producenter är litet också på marknaden för flytande bränslen och för försäkringar. Inom dessa branscher har producenten åtminstone en teoretisk möjlighet att påverka prisnivån på marknaden. Eftersom det finns få producenter är alla medvetna om att en prisnedsättning alltid åtföljs av motsvarande åtgärd från konkurrentens sida. Av denna orsak försöker man i stället befrämja försäljningen med hjälp av reklam och god kundbetjäning.

c) Det tredje slaget av ofullständig konkurrens råder när det finns få producenter och när produkterna är olika. Exempel på produkter som tillverkas av några få storföretag är bilar, hushållsmaskiner, cigaretter och sötsaker. Konsumenten har en rätt så klar uppfattning om skillnaden mellan olika producenters varor. Producenterna kan prissätta sina varor självständigt, men de måste också noga beakta konkurrenternas reaktion på eventuella förändringar. I reklamen för dessa produkter betonas skillnaden mellan de olika produkterna.

3. Fullständigt monopol är motsatsen till fullständig konkurrens. Förutsättningen för att ett monopol skall uppstå är att produkterna inte har några omedelbara substitut. När företagen har uppnått monopolställning kan han påverka priserna i stor utsträckning. Reklamen för monopolvaror är närmast att

Monopol =
ensamförsäljning

betrakta som PR-verksamhet. I Finland är det väl bara Alkos produkter som kan prissättas utan att konkurrenternas reaktioner beaktas.

Repetitionsfrågor

1. I samband med vissa lyxvaror, t.ex. parfym, har man observerat att efterfrågan tvärtom ökar när man höjer priserna, helt i motsats till efterfrågan på andra varor. Finns det andra produkter vilkas efterfrågan kunde öka om priset höjdes? Vad kan vara orsaken till detta?
2. Vilka faktorer har det största inflytandet på efterfrågan på t.ex. margarin, bilar och skor?
3. Om vilka av följande produkter kan man säga antingen a) att de konkurrerar med varandra, eller b) att de kompletterar varandra: kalvkött, ketchup, lammstek, äppelmos, cigarretter, tuggummi, svinkött, detektivromaner, taxi, smör och margarin? Man kan knappast anta att efterfrågan på detektivromaner påverkas av en ökning i priset på kalvkött. Vilka andra par som är helt oberoende av varandra finns det i förteckningen?
4. På vilka grunder indelas företagens kostnader i fasta och rörliga? Hurudana fasta och hurudana rörliga kostnader tror du det förekommer i samband med en skomakarverkstad? Vad tror du om jordbrukarens och diversehandlarens fasta och rörliga kostnader?
5. Studera textens figurer och tabeller för att komma underfund med varför totalkostnaderna inte är det bästa tänkbara måttet när man skall fastställa den fördelaktigaste produktionsvolymen?
6. Vilken är den viktigaste skillnaden mellan fullständig och ofullständig konkurrens? Räkna upp olika slag av konkurrens. Hur många företag finns det i branschen, är produkterna olika, kan företagen påverka prisbildningen och hurudana är marknadsföringsmetoderna inom de olika konkurrensformerna du räknade upp?

6 UTRIKESHANDEL OCH PENNINGEKONOMI

Från tredje till femte kapitlet behandlades näringslivet och dess funktion, alltså händelserna i vänstra delen av figur 2.3. Det som återstår är utrikeshandeln. I det här kapitlet skall vi till en början behandla **grunderna för utrikeshandeln**. När vi i det föregående behandlade fördelarna med produktion i stor skala så kunde vi konstatera att specialiseringen ökar produktiviteten och höjer levnadsstandarden. Specialiseringen är också den viktigaste orsaken till utrikeshandelns uppkomst. Det skall vi visa i det här kapitlet.

SAMBANDET MELLAN UTRIKESHANDEL OCH PENNINGEKONOMI

Om importen under en längre tid är större än exporten, så kommer valutareserven att gå ner. Finlands Bank säljer dollar till importören mot en viss mängd mark. Detta markbelopp står alltså inte mera till näringslivets disposition. Pengarna kommer tillbaka i cirkulation först när en exportör säljer sina dollar eller andra valutor till Finlands Bank mot mark. Det är därför helt klart att ett långvarigt importöverskott både minskar den mängd valuta som Finlands Bank har till sin disposition och den mängd mark som står till näringslivets disposition. I senare delen av detta kapitel skall vi utreda vad som påverkar **utbudet och efterfrågan på pengar**.

Betalningsbalansen är en förteckning över ett lands alla utrikestransaktioner. På ena sidan har man intäkterna av exporten, på den andra utgifterna för importen. Importen registreras i

Utrikeshandeln
och penning-
ekonomin hänger
ihop

Finlands betalningsbalans år 1975 mmk

	Inkoms- ter	Utgifter	Netto
Varor	20248	27974	- 7726
Handelns korrigeringsposter .	- 52	- 94	+ 30
A. Handelsbalansen	20184	27880	- 7696
Transport	1717	755	+ 962
Turism	1200	1099	+ 101
Övriga tjänster	1882	1625	+ 257
B. Varu- och tjänstebalansen ..	24983	31359	- 6376
Investeringsinkomster	415	1829	- 1414
Inkomstöverföringar	49	132	- 83
C. Bytesbalansen	25447	33320	- 7873
Långfristig finansiering			+ 5122
Kortfristig finansiering			+ 2004
Kapitalbalansen			- 747

Tabell 6.1

betalningsbalansen till sitt cif-värde, dvs. till det värde som importen har när den kommer i hamn. Exporten däremot värderas till det pris den har när den levereras ombord på fartyget. Fraktkostnaderna ingår alltså i importvärdet men inte i exportvärdet. Vi kan t.ex. tänka oss att frakten för ett parti värt 100 mk är 10 mk mellan Sverige och Finland samt att bägge länderna exporterar varor till ett värde av 100 mk till varandra. Efter denna transaktion kommer handelsbalansen i bägge länderna att visa ett underskott på 10 mk, eftersom båda länderna har fått exportintäkter om 100 mk, medan utgifterna för importen har varit 110 mk. Importen cif innehåller alltså transportkostnaderna, vilket exporten fob inte gör. Om vi ytterligare förutsätter att exporten från bägge länderna sker med egna fartyg, så får bägge länderna en fraktintäkt om 10 mk i betalningsbalansen. Efter detta är alltså bägge ländernas betalningsbalanser i jämnvikt. Detta exempel visar att ett importöverskott inte alltid innebär att också betalningsbalansen visar underskott och att valutarens värde måste minska. I själva verket är betalningsbalansen alltid i jämnvikt, för ett över- eller underskott i de löpande transaktionerna finansieras genom export eller import av kapital.

Betalningsbalansen är alltid i jämnvikt

6.1 VARFÖR IDKAR VI UTRIKESHANDEL?

Varför lönar det sig att exportera papper från Finland till England och bilar från England till Finland? Varför kan det inte lika väl vara tvärtom? Varför inte importera papper från England till Finland och exportera bilar från Finland till England? Vem som helst utan någon ekonomisk utbildning kan lätt visa att det senare alternativet är vansinne.

SKILLNADERNA I PRODUKTIONSMÖJLIGHETER

England är av tradition ett gammalt industriland, råmaterialet och bränslet till metallindustrin kommer ur egen jord, och maskinbyggnadstekniken är mycket längre utvecklad än i Finland. England har däremot inte det råmaterial som behövs för att framställa papper, dvs. barrskogar. I Finland skapar skogarna den naturliga förutsättningen för pappersproduktion, medan vi har brist på de råvaror och bränslen som metallindustrin behöver. Dessutom är också den inhemska marknad som produktionen kunde basera sig på för liten för att det skulle löna sig att framställa och massproducera en så pass komplicerad produkt som bilen. Därför lönar det sig för Finland att specialisera sig på papper och byta det mot bilar, som kan produceras fördelaktigare i England.

De naturliga förutsättningarna bestämmer alltså i bägge länderna vad det lönar sig att exportera och importera.

Otvivelaktigt skulle det vara möjligt att producera Englands hela pappersbehov i England, och det skulle i själva verket vara nödvändigt om England inte idkade utrikeshandel. Om bilar inte stod att köpa utomlands, skulle man vara tvungen att producera dem också i Finland. Kostnaderna för skogsbruk skulle vara mångfalt större i England än i Finland eftersom marken kan användas mera fördelaktigt till andra ändamål i England. På motsvarande sätt skulle produktionskostnaderna för bilar vara mycket högre i Finland än i England.

STORPRODUKTIONENS FÖRDELAR OCH UTRIKESHANDELN

Även om det inte funnes några relativa skillnader mellan länderna, så innebär storproduktionens fördelar att det ändå skulle

Export och import beror på naturtillgångarna

Skulle det vara möjligt att producera bananer i Finland?

lönar sig att producera endera av två produkter i stor skala och byta denna mot ett annat lands specialprodukt, som också har kunnat produceras under storproduktionens fördelaktiga förhållanden och lägre kostnader än tidigare. Storproduktionen är fördelaktig för bägge länderna. Man håller nu på att riva ner tullmurarna mellan olika länder just på grund av fördelarna med storproduktion och specialisering. Såväl EFTA, EEC som andra ekonomiska förbund har ingåtts just på dessa grunder.

Specialisering
lönar sig
också när
bägge länderna
kan producera
bägge produk-
terna till samma
kostnader

6.2 PENNINGEÖKONOMIS GRUNDER

Den mängd pengar är begränsad som under ett år kan användas för att betala för de varor och tjänster som produceras i hela ekonomin och för att betala för de nödvändiga produktionsfaktorerna. Varje sedel används mera än en gång per år för att betala lön till konsumenten och som försäljningsintäkt till producenten. Vad består pengar egentligen av? Vad används pengar till? Hur många gånger används en sedel för att betala nationalinkomsten? Vilka faktorer begränsar penningmängden i ekonomin?

PENNINGUTBUDET

Vad är pengar? Till vardags har man tre slags pengar, växel-
pengar eller mynt, sedlar och checker. Dessa är alla enligt lagen giltiga betalningsmedel.

1. **Mynten.** Pengarnas historia började med mynten. Myntets värde var verkligt i den meningen att vilken som helst guld- eller silverklump som vägde lika mycket som myntet också var värd lika mycket. Vem som helst kunde göra gångbara mynt av de ädla metaller han hade. Guldmynten är numera helt ur bruk och metallvärdet på de silvermynt man har i allmänt bruk är betydligt lägre — för att inte tala om andra mynt — än det värde som har stämplat på myntet. Myntens andel av den totala penningmängden är mycket liten, såsom av tabell 6.2 framgår.

2. **Sedlarna** var till en början kvitton, mot vilka den bankir som hade givit ut dem förband sig att när som helst överlåta den mängd guld som angavs på sedeln. Så småningom övergick såväl sedelutgivnings- som myntningsrätten till den statskontrollerade centralbanken, och sedlarnas inlösningskyldighet förklarade sin betydelse. Med kontanter menar man mynt och sed-

lar tillsammans. En del av kontanterna är i bankernas kassor och kan alltså inte disponeras av allmänheten för betalningar (tabell 6.2).

En nödvändig förutsättning för att penningvärdet skall vara stabilt är att utbudet på pengar är litet. Om tillgången på pengar vore obegränsad, så skulle var och en skaffa sig så mycket pengar att priserna snart skulle vara 'astronomiska'. Historien känner till ett par fall av hyperinflation, där penningvärdet snabbt har sjunkit så lågt att konsumenten har behövt en kappsäck med sedlar för inköp av de nödvändigaste dagliga livsmedlen. Sedlarna förlorade fullständigt sin betydelse i det efterkrigstida Tyskland, och man använde hellre cigaretter än sedlar som betalningsmedel. Penningmängden regleras i Finland av staten tillsammans med Finlands Bank.

3. **Checkkontona är bankpengar.** Det gör knappast någon skillnad om vi har sedlar eller ett checkhäfte i fickan. En check duger till betalning lika bra som sedlar. Den bank som har utställt checken är skyldig att vid uppvisande inlösa den mot sedlar. Eftersom bankerna inlöser checker godkänner nästan alla affärsföretag checker som betalning. Checken kan av detta skäl betraktas som pengar lika väl som sedlarna. Nästan hälften av hela ekonomins disponibla betalningsmedel har formen av checkkonton i affärs-, spar- och andelsbankerna. I en del länder är checkkontonas andel av den totala penningmängden betydligt större än i Finland, i USA t.ex. ca 80 %.

Utbudet på pengar 75-12-31

	mmk
Slantar	238
Sedlar	2617
Kontanter tillsammans	2855
Därav i bankernas kassor	- 347
Kontanter hos allmänheten	2508
Check- och girokontona	6939
Hela penningutbudet	9447
Depositionskontona	33324

Tabell 6.2

Också en check
är pengar

Pengar är det
som allmänt
accepteras som
betalningsmedel

4. **Närpenngar.** Vi kan i själva verket förfoga också över våra spar- och depositionskonton för våra dagliga betalningar, åtminstone upp till en viss övre gräns. Det kunde därför vara motiverat att inbegripa också dessa medel i ekonomins totala disponibla penningmängd. Spar- och depositionskontona kallas vanligen närpenngar. Även om alla kontanter och närpenngar kunde disponeras, så kunde man på en gång inte betala ens hälften av konsumenternas nationalinkomst under året.

Man kan lyfta 3000/månad på spar- och depositions-konton

VARFÖR EFTERFRÄGAS PENGAR?

1. **Pengarna som transaktionsmedel.** Konsumenten byter sitt arbete mot pengar, som behövs för att anskaffa de varor han behöver. Företaget säljer sina varor mot pengar och använder pengarna till att köpa produktionsfaktorer. Livet skulle vara ganska invecklat om alla löner utbetalades in natura. Man skulle sedan vara tvungen att försöka byta de varor man råkar ha mot sådana varor som man behöver.
2. **Pengar behövs för plötsliga behov.** Konsumenten håller pengar inte bara för sina regelbundet återkommande dagliga utgifter utan också för att kunna klara plötsliga och oväntade behov.
3. **Spekulation.** Den som har pengar på sig kan gripa den goda chansen i flykten och göra goda affärer, köpa varor eller värdepapper till ett fördelaktigt pris. Företagaren åter behöver pengar också för den eventualiteten att de utestående fordringarna inte inlöper normalt.

PENGARNAS UPPGIFTER

1. **Pengarna som bokföringsenhet.** Genom att uttrycka priserna i pengar kan man göra priserna för olika varor jämförbara. När varornas priser uttrycks i penningenheter kan betalningarna utföras helt i form av kontoöverföringar där inga kontanter alls behövs. Bokföringen av förflutna och kommande betalningsförbindelser sker också i penningenheter.
2. **Penningens värdebevarande egenskap.** Ätminstone en del av förmögenheten kan förvaras i form av pengar. Om varornas priser sjunker, får man för t.ex. en förmögenhet om 100 mk mera varor än man skulle ha fått före priserna gick ner. Om priserna hela tiden stiger, är det ofördelaktigt att hålla sin förmögenhet i form av pengar.

Inflationen minskar pengarnas egendoms-värde

REGLERINGEN AV PENNINGMÄNGDEN

Vilka faktorer är det då som begränsar penningmängden i ekonomin? Vi har redan konstaterat att det är regeringens och Finlands Banks sak att reglera penningmängden i ekonomin. På vilka grunder och med vilka medel utförs denna uppgift?

1. **Bankpengarna** regleras i enlighet med den ekonomiska politikens behov genom att ändra diskontoräntan och kassareservbestämmelserna. Om staten vill stöda den ekonomiska aktiviteten och öka mängden bankpengar, så sker detta genom att sänka diskontoräntan, dvs. den ränta som bankerna betalar till Finlands Bank för de pengar som skaffas mot kortfristiga skuldförbindelser. Samtidigt kan också bankernas kassareservkrav sänkas. Detta innebär att mängden bankpengar i förhållande till de i kassorna befintliga sedlarna och mynten kan ökas. Om det föreligger risk för att efterfrågan skall bli större än utbudet och den ekonomiska aktiviteten överhettas, kan i synnerhet efterfrågan på kapital för investeringar dämpas genom att skärpa bestämmelserna beträffande bankpengar.

2. Regleringen av **kontanterna** sker delvis automatiskt och delvis enligt regeringens och Finlands Banks förgottfinnande. Alla utelöpande sedlar har täckning i Finlands Bank (Tabell 6.3).

Sedelmängden och sedeltäckningen 75-12-31, mmk

Primär täckning			
guld	121	Sedlar i omlopp 2617	
utländska		Vid anfordran	
fordringar ..	2161 2282	betalbara för-	
		bindelser	229
Sekundär täckning			
inhemska		Innestående på	
växlar	1842	checkkredit ..	2 2848
av vilka utnytt-		Sedelutgivnings-	
janderätten ..	1500	reserv	934
Sedelutgivningsrätten	3782	Sedelutgivnings-	
		rätten	3782

Tabell 6.3

Sedelmängden ökar och minskar automatiskt beroende på hur den egentliga sedeltäckningen förändras. Den egentliga sedeltäckningen består av guld, särskilda dragningsrättigheter på Internationella Valutafondens konto, utländsk valuta samt utländska växlar och obligationer. Sedelmängden kan ökas i samma mån som Finlands Banks behållning av ovannämnda tillgångar ökar. Valutareserven är alltså av betydelse inte bara för finansieringen av importen utan också av den inhemska produktionen. Om importen en längre tid är större än exporten, minskar valutareserven och därmed också den utelöpande sedelmängden, och produktionen stöter på finansieringssvårigheter. En ökning av den extraordinära sedeltäckningen medför inte automatiskt en ökning i sedelmängden. Finlands Bank kan utnyttja den extraordinära sedeltäckningen bara upp till en viss gräns som har slagits fast av riksdagen.

Inte endast den egentliga sedelmängden, utan också de fordringar som Finlands Bank vid anmodan måste betala samt de till penninginrättningarna givna checkkrediterna, är bundna vid täckningsbestämmelserna. Detta är också naturligt, eftersom de när som helst kan förvandlas till sedlar på gäldenärens uppmaning. Finlands Banks spelrum ligger i den outnyttjade delen av sedelutgivningsrätten, och det är denna väg som Finlands Bank efter förgottfinnande, och i enlighet med vad den ekonomiska politiken förutsätter, kan påverka näringslivet.

Repetitionsfrågor

1. Hur föreställer du dig handeln mellan Europa, Amerika och utvecklingsländerna som ifråga om naturtillgångar, kapital och arbetskraft är olika utrustade? Vad lönar det sig att exportera från Europa till utvecklingsländerna och att importera därför? Hur är det med handeln mellan Europa och Amerika? På vilket sätt kan det kapitalrika Amerika ha nytta av handeln med de på naturtillgångarna rika utvecklingsländerna?
2. Man säger att det blivit lönsamt att tillverka korksruvar för vänsterhänta i Sverige sedan EFTA har avskaffat tullarna mellan Sverige och de övriga EFTA-länderna. Vad är den sannolika orsaken till detta?
3. Redogör för de olika slag av pengar som finns och förklara skillnaderna i hur de kan användas till utförandet av betalningar.
4. För vilka ändamål utnyttjas pengar? Vilken är den viktigaste orsaken till att du själv har pengar på fickan?
5. Med vilka medel kan man påverka mängden bankpengar? Vems uppgift är det att övervaka mängden bankpengar i Finland?
6. Vilket samband föreligger mellan utrikeshandeln och sedelmängden? Av vad består den egentliga och den extraordinära sedeltäckningen?

7 DE EKONOMISKA VARIATIONERNA OCH DEN EKONOMISKA TILLVÄXTEN

En tillräcklig ekonomisk bas är nödvändig för den andliga kulturen

Utjämnandet av konjunkturvariationerna, ekonomisk politik i början av seklet

Tillväxten är nuförtiden den ekonomiska politikens viktigaste mål

En nations ekonomi är grunden för dess kultur. Endast med tillräckliga ekonomiska resurser kan man utveckla de andliga värdena, vetenskapen och konsten. Också den moderna socialpolitiken grundar sig på ekonomin, och dess uppgift är att garantera den samhälleliga tryggheten och tillräckliga utkomstmöjligheter för alla samhällsmedlemmar samt utjämna skillnaderna mellan rika och fattiga. En jämn ekonomisk tillväxt är det bästa måttet på nationalekonomins utveckling. Totalefterfrågan och totalutbudet och deras andelar varierar dock från månad till månad och från år till år. Före andra världskriget var den ekonomiska politikens viktigaste uppgift att jämna ut dessa förändringar. Många experter är nu av den åsikten att människan håller på att bli herre över de ekonomiska variationerna på samma sätt som han har blivit herre över naturkrafterna. I detta kapitel skall vi granska dessa variationer och orsakerna till dem.

Av den ekonomiska politikens två viktigaste mål har utjämnandet av de ekonomiska variationerna skjutits i bakgrunden medan den ekonomiska tillväxten har blivit det viktigaste målet. Vad menar man med tillväxt? Hur kan man mäta tillväxten? När kan man säga att levnadsstandarden har stigit? Vi skall slutligen studera också dessa frågor och vissa problem som kan uppstå på grund av att den ekonomiska politikens olika målsättningar är delvis i konflikt med varandra.

7.1 DE EKONOMISKA VARIATIONERNA

I de sifferserier som illustrerar industriproduktionen i Finland kan man finna följande regelbundet återkommande företeelser (figur 7.1):

1. **Utvecklingens huvudriktning eller trend.** Trenden beskriver hur industriproduktionen har vuxit på lång sikt. Under de senaste 10–15 åren har industriproduktionen i Finland ökat med i medeltal 6 % per år. Trenden påverkas framför allt av befolkningstillväxten, den tekniska utvecklingen och de förändringar som sker i ekonomins struktur.

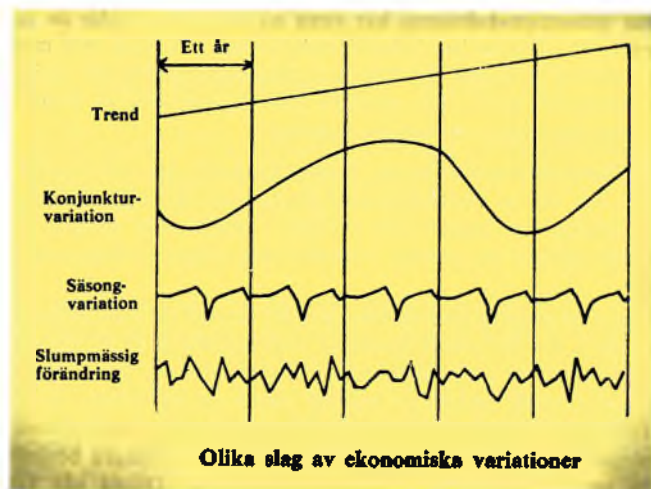
2. **Konjunkturvariationerna.** Industriproduktionen och i synnerhet den del av industrin som producerar varaktiga konsumtionsvaror och kapitalvaror svänger i vågliknande rörelser på bägge sidorna om trenden i regelbundna, några år långa perioder.

Under de senaste femton åren har det funnits en klar konjunkturväg i den finländska industrin. Den började år 1953, när den högkonjunktur som föranletts av Koreakriget var över. Denna konjunkturväg nådde sin kulmen under senare hälften av år 1955 då nedgången började. Denna nedgång tog slut när verkningarna av den på hösten 1957 utförda devalveringen började bli synliga i näringslivet under hösten 1958. Denna väg var $5\frac{1}{2}$ år lång, vilket är normalt för en konjunktursykel. Botten på den senaste konjunkturvägen nåddes under år 1968, då produktionen åter började växa.

Konjunkturvägen
1953—58

3. **Säsongvariationerna.** Det tredje regelbundna elementet i industriproduktionen är säsongvariationerna, som återupprepas i samma form varje år. Säsong variationerna inom Finlands industriproduktion liknar dem som visas i figur 7.1. Under de två första månaderna av året är produktionen regelbundet på samma nivå som årsmedeltalet. Från mars till maj är produktionen vanligen något större än medeltalet. Under sommaren sker en nedgång på grund av semestrarna och i juli är produktionen regelmässigt 20–25 % lägre än under året i genomsnitt. I augusti nås medelnivån åter, och tillväxten fram till november är långsam. I december sker en liten nedgång. Figur 7.1 visar att det i säsongvariationerna finns en klar vårsäsong och höstsäsong.

4. De slumpmässiga variationerna. När man har beaktat trenden, konjunkturvariationerna och säsongvariationerna, har man ännu kvar de slumpmässiga variationerna. Man kan inte på förhand beräkna de slumpmässiga variationerna som i princip lika väl kan ligga ovanför som nedanför medeltalet. De kan förorsakas av t.ex. strejker, ovanligt fördelaktiga eller ofördelaktiga väderleksförhållanden eller andra naturfenomen.

Figur 7.1

De ekonomiska variationerna och i synnerhet konjunkturvariationerna är en liknande företeelse som den resonans som varje TV-tittare är bekant med. Var och en som ser på TV har säker någon gång märkt att ett ljud av en viss höjd kan utlösa en kraftig resonans i mottagaren. Ibland kan också vissa föremål i rummet ge resonans och öka effekten. En kristallkrona kan verkligen klirra under inflytande av ett ljud av viss höjd. Det ljud av en viss höjd som träffar föremålet är en extern faktor. Resonansen däremot är en slags darrning som beror på föremålets inre struktur och dess inre spänningar. Näringslivet svarar på samma sätt med inre förändringar när de externa förhållanden förändras.

Resonans =
av ljud föror-
sakade vibratio-
ner

De viktigaste externa orsakerna till konjunkturvariationerna är krig, politiska händelser, nya uppfinningar på vetenskapens och teknikens områden, upptäckten av nya naturtillgångar, befolkningstillväxten och stora flyttningsrörelser. Dessa faktorer påverkar näringslivet såsom externa faktorer.

Sådana nya uppfinningar som järnvägarna, elektriciteten, förbränningsmotorerna vidsträckt ibruktage har i alla industriländer skett ungefär samtidigt och relativt snabbt. Dessa stora uppfinningar har förorsakat långa konjunkturvågor som varat 30–70 år. När en uppfinning har tagits i allmänt bruk och blivit samhällskapital, minskar behovet av nytillverkning och efterfrågan minskar. På detta sätt uppstår en lågkonjunktur.

Befolkningstillväxten blir med vissa intervaller snabbare. Bostadsproduktionen blir livligare när stora årsklasser kommer i den familjebildande åldern. När dessa bostäder förnyas uppstår en nyt högkonjunktur i bostadsbyggnadsindustrin om 15–25 år. Brukstiden och tiden för byggandet av produktionsmaskineriet är för hushållsmaskinernas och bilarnas del kanske 5–10 år. Om efterfrågan på dessa varor koncentreras på vissa år, så kan man vänta sig en ny koncentration ungefär när bruks tiden går ut. Förändringarna i de externa faktorerna förorsakar på detta sätt förändringar också i efterfrågan på konsumtionsvaror, kapitalvaror och denna väg i produktionen, alltså i näringslivets interna delar.

Långa vågor

Vågorna i byggnadsindustrin

Konsumtionsvaruvågorna

7.2 LEVNADSSTANDARDEN OCH DEN EKONOMISKA TILLVÄXTEN

Om man med ett enda tal vill illustrera något så mångfacetterat som levnadsstandarden och den ekonomiska tillväxten, är antagligen den **reala nationalprodukten** (brutto eller netto) det kanske bästa måttet på levnadsstandard och tillväxt. Bruttonationalprodukten säger emellertid inte allt om tillväxten, utan man måste också fästa avseende vid åtminstone följande synpunkter:

1. Bruttonationalprodukten kan vara tillräcklig för vissa ändamål, t.ex. för att illustrera hela ekonomins utveckling eller det relativa ekonomiska potentialen mellan olika stater. Om man emellertid vill jämföra invånarnas levnadsstandard, är bruttonationalprodukten per capita det rätta måttet på levnadsstandarden och tillväxten.

BNP som mått på levnadsstandard och ekonomisk tillväxt

BNP/capita

2. **Fritiden** är en av livets viktigaste varor, men den syns inte alls i siffrorna för bruttonationalprodukten. Det är dock helt klart att av två länder med samma BNP/capita är det land mera utvecklat som får detta till stånd med en kortare arbetsvecka, längre semestrar eller lägre pensionsålder.

3. En sådan tillväxt i bruttonationalprodukten som enbart tillfaller höginkomsttagarna skulle av mängden inte ses som någon förbättring. Man strävar nuförtiden till en sådan tillväxt att **skillnaderna i inkomster minskar** och inte ökar.

4. Det är inte heller sagt att en förbättring i **varornas kvalitet** syns i bruttonationalprodukten och prinsnivån.

5. Många mänskliga mått på **andliga eller icke-ekonomiska värden** kan inte mätas med pengar, fastän de är av avgörande betydelse för levnadsstandaren och dess förändringar. Priset för den ökning i välbästandet som visas av bruttonationalprodukten kan i själva verket vara ett illamående som förorsakas av nedsmutsningen av vår miljö.

Befolkning
kapital
kunskap

Hur kan man uppehålla tillväxten? När förhållandet mellan produktion och produktionsfaktorer utreddes i kapitel fyra, framgick det att produktionsvolymen främst påverkas av 1) befolkningens och naturtillgångarnas volym och kvalitet, 2) mängden produktivt kapital och 3) det tekniska kunnandets nivå. Dessa utgör den ekonomiska tillväxtens delområden. Hur kan man påverka dessa faktorer för att uppehålla och om möjligt befrämja den ekonomiska tillväxten?

Hög konsumtionsnivå och full sysselsättning eller en stabil prinsnivå?

Är det skäl att dämpa ökningen i konsumtion, kapitalbildning och offentlig efterfrågan för att dämpa inflationen, trots att detta kanske gör att man inte kan uppehålla högsta möjliga sysselsättningsgrad? Eller bör man i stället stöda efterfrågan för att uppnå bästa möjliga sysselsättning, även om det leder till att priser och löner fortlgående ökar inflatoriskt? Det finns inget enkelt svar, men man kan utkrystallisera de viktigaste alternativen i följande fyra punkter:

Priset för stabila priser

1. **Stabila priser till vilket pris som helst.** De som understöder denna synpunkt säger att en stabil prinsnivå i sig själv är ett så viktigt mål att man inte kan ge avkall på det ens till priset av bättre sysselsättning eller högre tillväxt. Man säger i själva verket att på lång sikt stabila priser, full sysselsättning och tillväxt inte är i konflikt med varandra, utan inflation i dag innebär

lågkonjunktur i morgon. Man påstår att produktionen kan vara effektiv bara vid stabila priser, och att om man accepterar ens en liten inflation så leder denna smygande inflation till lunkande inflation, som i sin tur leder till galopperande inflation som slutligen övergår i helt okontrollerbar hyperinflation. Varför skulle man ens låta denna process komma igång? Borde vi inte offra litet av vår nuvarande potentiella produktion och sysselsättning för att i framtiden kunna njuta av osörd tillväxt och hög sysselsättning?

2. Tillväxt till vilket pris som helst. Somliga anser att man kan ha hög tillväxt och full sysselsättning utan inflation. De anser att när produktionen ökar så tenderar priserna att sjunka. Eftersom lönerna regelbundet höjs med en viss procent, kan detta på grund av ökningen i produktiviteten ske utan att detta behöver synas i priserna. Produktionskostnaderna per enhet är låga när produktion sker till full kapacitet, och priserna kan hållas nere utan att det påverkar företagarnas inkomster. Förespråkarna för denna synvinkel skulle på kort sikt vara villiga att offra den stabila prisnivån för den kommande tillväxten och stabila priser på längre sikt.

3. Kompromiss mellan stabila priser och tillväxt. Många experter, måhända de allra flesta, är numera villiga att göra eftergifter på de synpunkter som framförts i båda ovannämnda alternativ. De anser att absolut stabila priser kan skada sysselsättningen och tillväxten. Man anser att näringslivet delvis måste gå på tomgång för att inflationen helt skulle upphöra. Det skulle också förorsaka spänningar att uppehålla absolut full sysselsättning, varvid man ändå skulle bli tvungen att göra kompromisser med avseende på målsättningarna. Å andra sidan ser det ut att vara nödvändigt att stå ut med en rimlig inflation hellre än att offra den ekonomiska tillväxten och höga sysselsättningen. Utvecklingen har på sistone visat att en smygande inflation ingalunda nödvändigtvis övergår i en lunkande, galopperande osv. inflation.

4. Inkomstpolitiken. Det krävs mycket utredningsarbete för att komma underfund med de förändringar som krävs för att dämpa inflationen. Produktivitetens utvecklingen bör kunna beaktas i lönebeslutet sålunda att den genomsnittliga ökningen i lönerna inte överstiger produktivitetens ökningen i hela ekonomin. Inom varje bransch bör man emellertid kunna lösgöra lönerna från just den sektorns produktivitetens utveckling sålunda att en

Fördelarna med
storproduktion

Låg inflation och
tillväxt, hög
sysselsättning

Produktiviteten
som bas för
inkomstpolitiken

del av produktivitetsökningen i branscher där den har varit stor överförs till konsumenterna i form av lägre priser. Priserna bör höjas i de branscher där produktivitetsökningen har varit under genomsnittet. Avvikelser från den allmänna löneökningsskallningen bör bara medges i de fall, då man vill locka mera arbetskraft till en växande bransch och då en bransch stadd i tillbakagång nöjer sig med löneförhöjningar under genomsnittet för att underlätta arbetskraftens förflyttning till andra sektorer.

Repetitionsfrågor

1. Vilka är de fyra viktigaste slagen av ekonomiska variationer?
2. Rita på basen av uppgifterna i texten en grov bild av konjunkturutvecklingen under de senaste femton åren för industriproduktionen i Finland.
3. Inom vilka branscher tror du att sommarsäsongen är livligare än vintersäsongen? Vilka branscher har en typisk vintersäsong?
4. Gör en förteckning över de viktigaste externa skälen till konjunkturvariationerna.
5. Konjunkturvägornas längd inom olika branscher. Vad är det som främst påverkar konjunkturvägornas längd?
6. Hur mäter man levnadsstandarden? Vilka är de viktigaste icke mätbara faktorer som påverkar levnadsstandarden?
7. Vilka är de viktigaste elementen i den ekonomiska tillväxten? Ta på basen av 4.1 reda på med vilka fakta man bäst kan illustrera hur förändringarna i dessa faktorer påverkar produktionen.
8. Vilka är de fyra alternativa lösningarna för att bilägga konflikten mellan målsättningarna beträffande inflation och full sysselsättning?
9. Vilken linje bör man följa för att löneförhöjningarna inte skall förorsaka en inflatorisk prisutveckling?

ASKO KORPELA

Finland och nationalekonomin

Boken syftar till att ge en kort och koncis bild av Finlands nationalekonomi. Efterfrågans och utbudets kausaliteter, företaget och företagsamheten, utrikeshandeln och penningväsendet samt konjunkturerna är de centrala punkterna. Det konceptuella materialet har genomgående förklarats med empiriska hänvisningar och praktiska exempel.

Av samma författare:

KANSANTALOUTEMME OSAT JA KOKONAISUUS, 3. uppl.
335 s. Grundkurs på högskolenivå.

KANSANTALOUSTIETEEN HARJOITUSTEHTÄVIÄ, 120 s.
Övningsuppgifter för grundkurs i ekonometri.

MULTI-EQUATION MODEL ESTIMATION AND SIMULATION, 85 s. Teoretiska grunder för estimering och lösning av en ekonometrisk makromodell.

ABANK årsdatabank för Finlands nationalekonomi med FORTRAN program för estimering och lösning av makroekonomiska modeller.

TALOUSTEOS KY

PB 184

00171 HELSINGFORS

Tel. 90-876 6949

483 860

ISBN 951-9061-08-8